KA KOT PULE KHASI

KLASS IV

Approved as Text Book for Khasi Vernacular by the Government.

Published by :
Christian Communication Deptt.
THE KHASI JAINTIA PRESBYTERIAN SYNOD
K J. Presbyterian Synod Church House,
Mawkhar, Shillong

2001

SCHOOL SECTIC

KA KOT PULE KHASI

KLASS IV

State Central Library
Government of Meghalaya
Shillong

Approved as Text Book for Khasi Vernacular by the Government

Revised by
Mrs. T. Lyngdoh

Published by -
Christian Communication Deptt.
THE KHASI JAINTIA PRESBYTERIAN SYNOD
K.J. Presbyterian Synod Church House,
MAWKHAR, SHILLONG.

2001

KI JINGKHUNG

....

LYNNONG I

KA JINGIASIATTHONG HAPDENG KI SOHRA BAD KI MAWSMAI

Ka jingiasiatthong ka long ka jingialehkai tamasa jong ngi ki Khasi bad ym don kano kano kawei pat ka jaitbynriew ha ka pyrthei ka ban iasiatthong kumba ngi ju leh ma ngi.

2

Ka don kawei ka jingiasiatthong kaba'la kham hyndai, ba la ialeh hapdeng ki Sohra bad ki Mawsmai, kaba la iathuhkhana pateng namar ba ka long kaba donnam bad kaba kham phylla. Kane harum ka long ka khana lyngkot shaphang kata.

Kata ka jingiasiatthong hapdeng ki Sohra bad ki Mawsmai ka la neh slem eh namar ka jingiajop ka long mar mar kylliang. Ha badei badei la jop ki Sohra bad ha badei badei pat la jop ki Mawsmai. La ong ba shisien ki Mawsmai ki la jop lynter arwat bad lada ki Mawsmai kin jop sa shisien te ki Sohra ki la rem duh artad. Ha kata ka jingiakynduh kaba lai, ka jingialeh ka la long kaba shitrhem bad kaba khraw katta katta. Ki Mawsmai ki la khreh bha bad ki la pyndonkam lut baroh ki buit ki lad ban jop ia ki Sohra sa shisien khatduh iawai, bad ki Sohra ruh ki la shut bha la ki reng bad iakyrshan iaiap, lym kumta la kheiñ ka burom.

Ha kata ka jingiakynduh kaba lai, kumno-re kumno ki Sohra ki ioh daw bad ki la jop ia ki Mawsmai bad kata ruh arsien pynbud. La ieng ka daw u Sohra bad la kyiuh sa u Mawsmai. Hangta la ieng ka iathuhkhana ha iing ha sem, ha iew ha hat, ha lynti ha syngkien bad kat haba don ka iakren ka iakhana, baroh bad rangbah bad samla, bad wat ki

kynthei ruh, khamtam ha Sohra bad Mawmluh, ki la iakren tang shaphang kata ka jingiasiatthong.

Ha kata ka sien kaba lai ban rai ia ka rem ka jop hapdeng u Mawsmai bad u Sohra; la mih u paidbah shynrang bad kynthei u bymtip shuh. La ong ba baroh ha Sohra, *Dukan, Mawmluh bad Mawsmai ym don ba shong iing shuh. Wat ki kynthei ruh ki la iatuid paidbah ban kitbok ia ki rangbah, ki da kup ki da sem, ki da riam bha ki da riam miat ryngkat bad ki jingdeng ksiar jingdeng rupa. Ka jingmih paidbah kaba kat kata, ki ong, ym pat ju don ha Ri Khasi Ka jingshongshit ka long kaba khraw katta katta ba wat u Syiem bad ka mahadei ki da hap hiar hi khru sha madan

Haba la iashong mar la ka liang bad la sdang ka jingiasiat, la sngap u paidbah jar. Uwei uwei u nongsiat saw saw khnam, bad kumta u khnam u la siaw ha suiñ ba pyliait ki rangbah ryntieh. La ialeh baroh shisngi hynrei mar mar iakhaiñ Teng teng la lam u Sohra bad teng teng la lam u Mawsmai ha ka jingtam khnam bad kumta ka la iaid haduh ba la jan noh ka sngi. Ha ka sien kaba khatduh, ki Mawsmai ki la tam haduh lai khnam bad hangta ka jingshad bad jingkyrdem ki Mawsmai ka bym tip shuh haduh ban da them ka khyndew bad tdem hi thui. Ki Sohra pat ki la shaiong bad shohbieit, bad la dum ka

*Dukan — Ka kyntoit shnong

pyrthei ka mariang ia ki. Ki kynthei bapli kiba iashong halor maw kim nang iakren shuh bad ban iaphai khmat paralok ruh ym man ia long shuh. Ki la ring pynnoh bad pynjrong la ki tapmoh khlieh kumba iaiam da kaba sngewrem. Ki 'tien kynnoh, ki 'tien kop bad ki 'tien pharshi ki Mawsmai ia ki Sohra ki tuid kumba shu theh na ka ktang. Ka liang ki Sohra te ki la kynjah hi jar.

Hamar kata ka por, ka jingshad kmen u Mawsmai ka bymtip shuh, la mih uwei u rangbah Sohra bad u la pyrta ia ki Mawsmai u da ong, "Ko.ki Mawsmai wat sarong ho! dang don sa uwei." Bad mar kumta hi la mih u Ram Singh Syiem na ka sem shongkai uba long u nongsiat khnam uba pawnam bha hi ha ki por shwa ba un long syiem. Tang shu iohi ia u, ka liang Sohra ka la syaid hi ur bad la khie im buk bad ki kynthei kiba la dem la ki khlieh ki la ia pynjrong la ki ryndang bad la kiew saw ka khmat jong ki. Haba ki Mawsmai ki la iohi ia u Syiem ki la kham thanda ka sur phawar bad la kham khia ki kjat shad jong ki.

Tang shu ktah u Syiem ia ka ryntieh bad ki khnam, ki Sohra ki la ieng bad ki la pynkhih ia ki met. U tang shu pyllait shi khnam thrait, ha ka sohpdung sbak shaid la risa bad shynrang bad kynthei. Hangta la kyndeh ka mynsiem baroh

arliang bad Sohra bad Mawsmai. Ki nongphawar ki Mawsmai ki la ia peit seh paralok, kim nang ialeh ei ei shuh. Sa shi khnam u Syiem u la pyllait bad uta ruh sbak ha ka sohpdung. Hangta te ka jingshad u Sohra ka bym don jaka shuh. Ym don shuh mano mano ruh ba khlem kynting la ki kjat. U la pyllait sa uwei bad uta ruh sbak ha ka sohpdung bad joit ieng ki rangbah bad buk ki khih ka shad. Nangta u Syiem u la pyllait sa uwei bad uta ruh sbak ha ka sohpdung bad kumta la tam khnam u Sohra uwei Hangta lei lei shuh, la khih u Sohra bad la tdem ka khyndew, bad ka suiñ ruh ka la shlei da ki jingphawar jong ki Ki kynthei na khlieh ki maw ki la klet ialade. Ki la ryngkoh ha madan, ki la joit la ki jaiñ kup, ki bat ia ki ha kti bad ki la iakhalek bad ki rangbah Ym don iwei ruh bad shynrang bad kynthei bad tymmen bad khynnah na ki paid u Sohra kiba khlem shad Ki kynthei ki bym ju tip ka phawar iasiat mynno mynno ruh kim lah shuh ban kun bad ki la iaphawar ryngkat bad ki rangbah

Ha kata ka sngi ka jingphawar iasiat kam long shuh ia ki Mawsmai ban pynrem ia ki, namar ka jingkmen u paidbah ka la phai sha u Syiem. Ka sur phawar jong ki ka la long noh —
"Tang uwei uba lah! Tang uwei uba lah! Tang uwei uba lah!

Ko hep, ha ka pyrthei, tang uwei uba lah!"

Ki Jingkylli:

1. (a) Kaei ka jingiasiatthong?

(b) Balei ba ka jingiasiatthong hapdeng u Sohra bad u Mawsmai ka la neh slem bha?

2. Mano ba la jop ha ka sien kaba khatduh jong ka jingiasiatthong? Mano ba la pynjop ia ki?

3. Mano ba la iapyrta, "Tang uwei uba lah! Tang uwei uba lah! Tang uwei uba lah!" Kane ka jingiapyrta ka thew iaṅo?

....

LYNNONG II

NGIM DEI BAN TIENG IA KI JINGEH

Haba kyntu ia ki rangbah bad ia ki khynnah ban pule kot ba kin dup nang, ki ong "Ngim lah ba ngi duk eh." Hynrei nga ong ba ym donkam ia uno uno ruh ban sah bieit tang namar ba duk. Don bun spah ki briew kiba duk eh kiba la stad shibun, bad ki la kiew sha ka burom kaba khraw namar ba ki la beiñ ia ki jingeh bad ki diengpyngkiang baroh. U Sahep Alexander Murray, haba u dang khynnah, u la long uba duk eh. U kpa jong u u la long u nongaplangbrot, bad um don bor ban phah skul ia la u khun. Hynrei une u khun u la

hikai thoh da ka dieng tyllaw halor ka lyntang U kpa jong u, u la don tang kawei ka kot ha la iing bad kata ka long ka kot Tikir. Te ia kata ka kot la ñiewkor haduh ba kim ju pynmih ban pule lait tang ha ka sngi U Blei, ioh ka jot noh. Pynban une u khynnah uba duk u la long uwei na kiba stad tam ha ri Bilat Kat kane ka jingkyrduh phim ju shem ha ri Khasi, kumta wat ong shuh ba phim lah namar ba duk Ia kaba lah phi lah eh lada phi mon

Sngap sa ia kane pat U Sahep William Cobett u la long u shipai uba ioh bainong tang shi suka shisngi Um shym don pisa ban thied mombati lane umphniang ban thang sharak ban pule mynmiet, bad tang ha badei badei u ioh pule hajan ding. Haba u kwah ban thied khulom lane sia lane kot sada, u donkam ban shah jingit baroh shisngi Ha iing ryngkat bad u ki don hynriew ngut ki para pyrton jong u kiba thala suda, kiba iakren kai, rkhie, siaw, rwai lane iakajia ha la ka sngi. Nalor la ka bam, u ioh tang shi anna shi taiew Ha kawei ka sngi u la ioh, da kaba eh, ban kynshew shi peisa ban thied 'khapiah kum lashai, hynrei haba u la leit wad mynstep ia kata ka peisa ka la jah noh Lehse phi phim suidñiew ei ei ia tang shi peisa, une uba duk u la tap ia la ka khlieh da ka jaiñ kup thiah bad u la iam kumba iam i khyllung. Pynban une u Cobett

ba duk u la kylla long uba stad eh nalor ba u long uba duk, u la rangbah ruh haba u la sdang ban hikai.

Ko khynnah, ko rangbah to pyrkhat ia ka jinglong une Lada une u la man stad la u duk katta, bad ba u la rangbah ruh artad haba u la sdang ban hikai, hato balei phi phim lah? Nga ong ba ym don uwei uba duk ha ka ri Khasi baroh u bym lah ban long uba stad lada u mon ban ialeh

Ki Jingkylli

1. Ka jingduk ka lah ne em ban khang lad ia u briew ban long uba stad?

2. Phi tip aiu shaphang u Alexander Murray?

3. Iathuhkhana lyngkot shaphang u Sahep William Cobett?

....

LYNNONG III

KO LUM KHASI

1. Ko lum Khasi ba sngewpyngngad
Ba ngan iaidkai nga sngewtynnad,
Kat pha ngam shem shuh ha pyrthei,
Ba pynsngewlhun ia nga marwei

2 Ah! Lum Khasi, pyngngad hir hir,
Ki wah jong pha ba sngur khlir khlir,
Bad lyiur bad tlang ki mih, kim ryngad
Ki lum jong pha ki iai pyngngad

3 Ko lum Khasi ba pyngngad sah,
Ban ioh iaidkai baroh ki kwah,
Ki er pyngngad, ki um bashngiam,
Ki beh, ki mih, na lum jyrngam

4. Haba na kliar ki lum nga shong,
Ngam lah khlem nam, khlem sngewsarong
Ah! ban da don thapniang pukni
Ngan her sawdong ki lum Khasi.

Jingkylli:

Thoh na la ka jingkynmaw ia baroh sawtylli ki dkhot na ka jingrwai "Ko Lum Khasi" da kynmaw de ban buh ia ki dak sangeh (punctuation marks) kiba dei.

....

LYNNONG IV

KA JINGSTAD U SOLOMON HA RI SHIN

La wallam ia ki kynthei arngut ha khmat u Manderin ne u Nongbishar ha Shin. Baroh arngut ki iadawa ia iwei i khunlung, kawei da ka jingkren kaba tyngeh ka ong ba u long u khun jong ka, kawei pat da ka jingbitar mynsiem ka ong ba ita i khunlung iba la wallam ha khmat i dei i jong ka, bad ba kata kawei ka kynthei ka lamler. U Nongbishar u la thapbaiong ngaiñ bad um tip kumno ban leh. U la leit sha ung ban iapyrkhat

bad ka lok jong u kaba long ka briew kaba stad shibun. Ka lok jong u ka la ong ia u, "To da ap san minit ba ngan pyrkhat ia kane ka kam." Ynda la kut kata ka por ka la ong, "Khie leit ong ia u shakri ba un leit kem kawei ka dohkha kaba heh na wah bad ong ia u ba un wallam im ia ka ha nga." La leh kumba la ong. Ynda kumta ka lok ka la ong, "Wallam ia ita i khunlung hangne ha nga bad ong ia kita ki arngut ki kynthei ba kin nang sah ha kawei pat ka kamra." Ia kane ruh la leh kumba la bthah. Nangta ka lok u Manderin ka la hukum ban loit ia ki jaiñ ita i khunlung bad ban pynphong bha katba lah ia kita ki jaiñ ita i khunlung ha kata ka dohkha kaba heh. "To keiñ," ong kata ka lok u Manderin, "leit rah kato ka dohkha harud wah bad bret ia ka hapoh wah haba baroh arngut kita ki kynthei ki don ha khmat." U shakri u la leh kumba la hukum ia u da ka kynrad jong u. Ka dohkha ka la kyrthat hapoh um ba ka ialeh ban lait na ki jingkhum ki jaiñ ki nep. Shisyndon kawei na kita ki kynthei da kaba lynñiar ka la noh pum ha wah khnang ban pynmih na kaba ngam jyllop ia ita iba ka la tharai ba dei i khun jong ka. Ka lok u Manderin nangta ka la ong, "Katei dei ka kmie i khunlung, ym don jingartatien shaphang kata."

La kyntiew ia ka na ka um bad la ai ia i khunlung ha ka. U Manderin u la mynjur, bad mynta u la ngeit ba ka lok jong u ka long kaba stad tam ia baroh ki briew ha ri Shin. Kata

kawei ka kynthei ka la phet iap. La ai pli ia ita i khunlung, da ki jaiñ kiba kham bha ban ia kita ki jong i kiba la pynphong ha ka dohkha.

Jingkylli:

1. Balei la wallam ia ki kynthei arngut ha u Manderin?

2. Kumno ka lok u Manderin ka la ong ia la u lok ban leh?

3. U Manderin u ong kumno shaphang ka lok jong u?

....

LYNNONG V

WAN BUD KA KONG!

1. "Wan bud ka Kong!" Mano kumta?
Nga dei ha shnong, ne ha lyngkha?
Nga shu phohsniew? Nga khie ruma?
Em phi, ka briew, nga sngew shisha.

2. "Wan bud ka Kong!" Shano kumta?
Ka dei sha jrong? Phi khot ia nga?
Ko kong jong nga? Phi dei sha lum?
Phi don shata, ne, phi sharum?

3 "Wan bud ka Kong!" Phi phet shano?
Ap lem seh kong Ngan juh kumno,
Naduh phi mih, kynjah ka shnong
Tang jingsngewsih ha iing ban shong?

4 "Wan bud ka Kong!" Ko Kong ani!
Mynsiem shu rong shu tang ia phi,
Nga iin kynmaw bad miet bad sngi,
Ummat shu jaw, lynter ka sngi

5 "Wan bud ka Kong!" Ale ko Kong!
Ha iing la jong, ngam sngew juh shong,
Kat phi ialam, katba kynduh,
Bad phi ngan ngam, la ioh la duh

6 "Wan bud ka Kong!" Kumta, balei?
Ka rngai sha jrong? Nga i, shaei?
Ka sim du pleng! Ani waw mei!
I Kong ha bneng, nga ha pyrthei

....

Note — ' Wan bud ka Kong " — Kane ka long ka sim Khapsnem kaba don ha ri War Ka sur palı jong ka ka long — /m.r.m/d (Wan bud ka Kong) Ñiar eh ba kan don ha lum Khasi kumba ka Kak-ku ka ñiar eh ba kan hiar sha ri War Kane ka Poetry kam mih na ka jingthaw iathuhkhana ki Khasi shaphang kane ka sim ban iadei bad ka jingmut "Mai pap ka Kong" ne "Ñiat pap ka Kong" ne "Wan bud ka Kong" Ka sur sngewsynei kane ka sim khamtam ha ka premmiet bad teng

teng ha ka por shiteng synñia bad por kynih syiar, ka rung ia ka jingmut uno uno uba sngapthuh, sha ka pyrthei thymmai kaba khambha kaba sha lyndet, ba kito kiba la leit noh ki la ioh shong.

Jingkylli:

1. Thoh na la ka jingkynmaw ia ka jingrwai "Wan bud ka Kong."

2. Kane ka jingrwai ka kren shaphang jongno?

....

LYNNONG VI

U DR. RAJENDRA PRASAD

Bun bun na ngi ki khynnah, ngi la ju iohsngew ia ka kyrteng u Gandhi bad u Nehru. Kine ki long ki briew ba pawnam tam jong ka ri India Khyndiat eh kiba tip, ne wat kiba la iohsngew shaphang u Dr. Rajendra Prasad

Mynta ngin iathuhkhana katto katne shaphang une uwei u riewkhraw ka Ri India. U dei ma u uba long u President, uba nyngkong lane u nongsynshar uba ha khlieh eh jong ka Ri India katba ha ka por ba u Jawaharlal Pandit Nehru u long u Myntri Rangbah.

La kha ia u Rajendra Prasad ha ka 3 tarik, Nohprah 1884 ha ka nongrit Teiradai, ha ka District Saran jong ka jylla Bihar U long u khun khatduh ha la ka ïing Ki kmie ki kpa jong u ki long kiba duk, bad bun bun snem ki la im ka jingim kaba shitom kaba eh Ha ki snem kiba kham hadien ki la im kham suk jingmut khyndiat, da ka jingtrei minot bad ka jingtrei shitom u kñi jong u Rajendra.

Uta u kñi jong u u la kwah ia la u pyrsa ba un long uba tyngshaiñ ka nam ha ka ri bad ha ka pyrthei .Ka la urlong kumta shisha kumba ngin sa iohi harum

Ha kaba nyngkong eh, u Rajendra u la iohsngew na la ka kmie, ki jingiathuhkhana shaphang ki artylli ki kot niam ki Hindu,kiba kyrteng ka Ramayana bad ka Mahabharata. U la sdang leit skul hala shnong da kaba pule ha ki artylli ki ktien, ka ktien Persian bad ka ktien Hindi. Ynda la dep ka skul rit ula leit shong skul ha ka shnong Shapra ha kaba u la hikai ia ka ktien Phareng, bad u la ioh shibun ki Prais namar ki jingjop jong u, bad don ruh ka jinglong kaba minot, kaba sngewrit bad kaba beit Ha kaba ialeh ia ka Matrik u la ieng nyngkong ha ka Skul Bah (University) Kolkatta baroh kawei Haba u la pule kollej (College) u la ieng borabor ha khlieh duh, la jan ha man ki Eksamin. Haba u la long grajued (graduate) u la leit phai sha la ka ri Bihar, bad u la hikai bad iarap ruh ia ki khynnah skul kylleng ka ri kumno ba kan long ki nongtrei jong ka Ri India lashai lashisngi.

Ynda hadien, haba la khih buk ki riew ieit ri ka Ri India, hapoh ka jingialam u Mahatma Gandhi, ban ioh la ka jingsynshar laitluid na ka kti ki Phareng, u la noh ban iasoh lang bad ki. Ha ka snem mynba ka jylla Bihar ka shah jynjar khait namar ka jingkhynñiuh jumai kaba jur, bad nangta ban sa ka jingshlei um kaba sngewshyrkhei, u Rajendra Prasad u la aiti ia lade khlem kheiñ ia ki jingshitom la ka jong ka met,

ban ioh iarap ia kiba shem jynjar shem lanot. Naduh kata ka por la tip ia u da ka ri jong u baroh kawei. U la aiti lut ia lade na ka bynta ka jingbha bad ka jinglaitluid jong ka ri, bad u la donkam ban shah set patok ha ka Sorkar Phareng bad shah ruh shibun kiwei pat ki jingshitom

Haba ka Ri India ka la ioh ia ka jinglaitluid na ka kti ki Phareng, u Rajendra Prasad u la ioh ban long u President jong ka Ka jingminot jong u, ka jingieit ri jong u, ka jingkloi jong u ban shakri ia la ki parabriew, da kaba shah shitom ruh na ka bynta jong Ki kine baroh ki kdew ba u long uba bit eh ban phong ia ka pansngiat ka Ri India, kum u nongsynshar uba ha khlieh duh jong ka

U Rajendra Prasad u long u briew uba jemnud bad uba lehrit ha ka shong ka sah, ka kup ka sem, ka bam ka dih Borabor wat haba u shong ha ka khet kaba ha khlieh tam jong ka Ri India, u ju thir ksai man ka sngi kumba shikynta shisngi, bad u ju thaiñ hi ia la ki jain kiba u kup Katba u nangtrei ia kine, u nang bthah ia u nongthoh jong u ban thoh ia ki kam hima sima.

U Rajendra Prasad u long uwei hapdeng ki briew kiba khraw tam jong ka ri, hynrei u ieit ia ki khynnah rit, u sngewbha eh ban ialehkai bad ki ksiew rit haba

ioh por. U ieit ruh ia kiba duk, kiba shitom, bad khamtam ia ki nongphet shnong (refugee) kiba ialang khamtam ha Delhi bad ha Kolkatta. Kane ka jinglong jong u ka ring ia ka dohnud u paidbah ka ri baroh, ban ieit bad burom ia u.

Ki Jingkylli·

1. Uei u President banyngkong jong ka Ri India? Mynno la kha ia u?

2. Thoh katba phi tip shaphang u Rajendra Prasad.

....

LYNNONG VII

MEN YM TUH

Phi dei ban hikai, ban long kiba hok ha kiei kiei baroh, ban leh burom, ban leh hok ia la ki para ki hynmen, kumjuh ia la ki lok. Phin sngewthuh bha, ba ka jong nga kam dei ka jong phi, kumjuh kumba ka jong phi kam dei ka jong nga

Ka hukum U Blei ka ong, "Men ym tuh" la ka long kaba kumno kumno, ka latom ñiuma, wat u pin u bym dei u jong phi, phim dei ban shim. Kaba tuh ia ka kot lane ka

tari, ka long pop kumjuh kum kaba tuh pisa. Ka long pop ban tuh soh, tuh syntiew na kper ki briew, kumba ka long pop ban tuh jaiñ, tuh khaw na ïing ki briew.

Kano kano kaba phi shim, haba um tip u trai, ka long kaba tuh La uta u trai u ñiewkor ne um ñiewkor, la u tip ne um tip ba jah ka mar jong u, ka *jingsniew* ka kam ka sah kumjuh Lada u trai um shym ai jingbit ba phin shim ia kita ki mar, ka long kaba tuh.

La don uwei u sahep, uba leit jingleit sha ri Scotland, te haba un sa poi sha shnong Edinburgh, la wan uwei u khynnah uba duk ha u ban khrong peisa. Te u la ong ha u, ba um don peisa — tang ki tyngka shipiah; te uta u khynnah u la tyrwa ban leit wad peisa ban ai peiñ.

Hynrei uta u sahep u la shu ai ei ia kata ka shipiah. Uta u khynnah u tharai ba u ai ia kata ka shipiah ba un leit iapeiñ, kumta u la mareh sha ki nongiapeiñ. Te haba u la wan pat sha ka jaka, uta u sahep um don shuh; kumta uta u khynnah u la ap bun sngi ha kata hi ka jaka. Ynda la katto katne, u sahep u la lap ba iaid pat nangta; te uta u khynnah u tang shu iohi ia u, u la leit kren ha u, u ong, "Heh! Kine ki peisa jong phi; nga la sumar bha ia ki." Hangta u la ñiew bha ia kita

ki peisa ha ka kti uta u sahep. Te uta u sahep u la sngewtynnad ia ka jinglehhok jong u khynnah, haduh ba u la buh skul ia u, bad u la ong ba un sumar ia u ynda u la dep na skul. Ia une u khynnah la hikai da ka kmie jong u ba, la kumno kumno, yn ym shim ei ei kaba dei jong kiwei pat.

Uwei u nongkhaii u la leit jingleit sha ri Russia, te, ha kawei ka miet, u la leit sahmiet ha kawei ka iing uwei u briew uba duk. Ki ïing ha kata ka jaka ki kham ñiar Mynstep haba u la sdang leit la ka jingleit, u la shem ba u la jah noh u saipan uba don kumba shispah ki mohor ksiar.

Te u khun uta u trai ïing u la shem ia uta u saipan haba u la leit beh mrad; hynrei um shym tam ei, u la leit iathuh pynban ha la u kpa. U kpa ruh um treh ban ktah ia u; kumta u ong ia la u khun, ba un tap da ki sla dieng, bad ban iehnoh ia u hangta, haduh ban da shem da u trai.

Ynda katto katne bnai, uta u nongkhaii u la wan phai pat, bad u la thiah miet ha kajuh ka ïing; hynrei uta u trai um ithuh ia u. Haba ki iakren paralok mynmiet, uta u nongkhaïi u la ialap kai ia ka jingduh spah, mynba u iaid nangta mynshuwa. Uta u trai ïing u la sngap bha ia kiei kiei baroh kiba uta u

nongkhaii u la iathuh ha u. Hadien kata u la ong, "U khun jong nga un kdew ia ka jaka ha phi, ha kaba u saipan jong phi u don. Ka kti jongno jongno kam shym ktah ia u, hynrei tang ka jong uta uba la lap ia u, khnang ba phin ioh ia la ka mar ba jah." Ki ia leit ryngkat sha kata ka jaka, bad ki la shem shisha ia u saipan ba la jah, bad ki mohor ksiar baroh ki don hapoh; te uta u nongleit jingleit u la kmen shibun ba la ioh pat ia la ka spah Te u la pyni ia la ka jingsngewnguh ia uta u briew, da kaba iarap ia u khun jong u, bad uta u khun, ynda la katto katne, u la leit shong ha ka shnong uta u nongkhaii

Lada ki briew baroh ki long kiba hok, ngin ym donkam ia ki dieng khang iing lane ki tala Haba phi iohi ia u nongapkwai, lane u nongapsoh, to ong, "Uta um long namar jong nga " Haba phi iohsngew ia u paramarjan ba u khyrwait tala ia la ka iing, to ong, "Kata ka tala kam long namar jong nga." To sngewhok, hok naduh khlieh haduh kjat Hangta te phi lah ban ieng beit, phin ym pyndem ia la ka khlieh, namar ba sheptieng ia u nongmudui

Don kawei ka jingleh bymhok ba ngi shait iohi hapdeng ki khynnah skul. Uwei u khynnah u bud na ka sleit, lane na ka kot u para khynnah. Kane kaba shukor ka long kaba tuh Ka jingthoh ha kata ka sleit, lane ha kata ka kot, ka long ka jong u trai; te, haba phi bud ia kata, phi tuh. Bad haba phi leit pyni

ia la ka sleit ha u nonghikai, haba phi shim pynban ia ka jingthoh na ka jong uwei pat, phi lamler. To ñiewbeiñ ia kaba kum kata ka kam. Long uba shisha ha kiei kiei baroh; bad to kiar sha jngai na ki lynti lamler, bad na ki lynti shukor baroh.

Ki Jingkylli:

1. Balei ngi dei ban long kiba hok ha kiei kiei baroh?

2. Iathuhkhana lyngkot shaphang u sahep uba leit jingleit sha ri Scotland.

3. Kaei ka jingleh bymhok ba katto katne ki khynnah skul ki shait leh?

....

LYNNONG VIII

U SLAP BA PYNTNGEN

1. U briew ha lyngkha,
U syep, u pisa,
Ka khyndew ka khluit,
U mohkhiew u btuit.

2. Ki dieng ki kynjah,
Ki sla ki samthiah;
Tang ka sngi ha suiñ,
Ka samrkhie rymmuiñ.

3. Ki masi ki blang,
Ki sangeh bam phlang,
Ki sim ki la jah,
Ym don shuh ba pah.

4. Baroh ki ia ap,
I'u slap ba un hap;
Ha suiñ lah ban i,
U lyoh iong u jngi.

5. Une u nang heh,
Ia ka sngi u beh;
Ngit ka bneng ka iong,
Ba khie ka eriong.

6. Na jngai u pyrthat,
U kyrhuh u kynad;
Ki sim ki phet iap,
Sha ki skum ki bniap.

7. U slap u sdang jaw;
Ki risa ki khlaw;
U briew u sngew im,
Ki mrad bad ki sim.

8. U ther u lapbah,
Ki shlei sa ki wah;
Ki jingthung jingtep,
Katto kin ym sep.

Jingkylli:

Thoh na la ki jingkynmaw ia ka jingrwai "U slap ba pyntngen", da ai artad bad ki dak sangeh (punctuation marks kiba dei).

LYNNONG IX

BUROM IA KI TYMMEN

Kane ka long ka akor ba stad, ka jinglong ki briew ba la ioh jingshai — ka jinglong kaba kyntiew ia u briew hi. Ki khynnah bad samla mynta kiba la ioh jinghikai tang kat ban pynsarong bieit ia ki, ki ju kren beiñ ia ki tymmen lane ia ki rangbah haba ki iohi ne iohsngew ba ki leh ei ei kaba kim tharai ba ka dei, lane haba ki lap ia ki jingduna jong ki, hynrei ka jinglongbriew ba sian bad babha kam pynksan ia kata Ka Baibl ka ong, "To men ieng ha khmat ka khlieh uba la phuhñiuhlieh, bad to burom ia ka khmat u tymmen, la u long uba phi ithuh ne phim ithuh, uba phi iadei ne phim iadei"

Ha kawei ka jingialeh tamasa ha Athens, ka shnong ha ri Greece, uwei u tymmen u la wan palat por bad um ioh jaka shuh ha ka jaka shong ba la buh khnang ia kiba kum ma u Bun na ki samla Athens, haba ki iohi ia kata, ki la ai dak sha u ba kin ai jaka ia u ha kaba ki shong, lada un wan Uta u tymmen u la phrung napdeng u paidbah, hynrei ynda u la poi ha kata ka jaka shong ba la pyni ia u, kita ki samla ki la leh

thamula pynban da kaba ki iashong pynkhapngiah jaka khnang pynban Kumta ka jingrkhie thamula ka la iaid sawdong ia ki ben ki nong-Athens baroh

Hynrei kum ha kita ki kam ju don ruh ki jaka ba la buh khnang ia ki nongwei Haba uta u briew uba bha u la leit da ka jinglehraiñ ba khraw sha ki jaka shong ba la buh khnang ia ki nong-Sparta, kita ki la ieng joit baroh shriak khlem shong shuh uwei ruh, bad da ka jingburom ba khraw ki la pdiang ia uta u tymmen hapdeng jong ki.

Ki trai shnong Athens, haba la ktah kyndit ia ki da kata ka akor ba bha jong ki Sparta, bad ba ki iohi la ka jingkhlemakor, ki la risa shar da ka jingiaroh, bad uta u tymmen u la pyrta jam, "Ki trai shnong Athens ki sngewthuh kaei kaba dei, hynrei ki nong Sparta ki leh ia kata."

Ki riewtymmen ki la iohi ia ka sngi ba kha ia ngi, ia ka sngi ka jinglong khynnah jong ngi, ki la ju hikai ruh lehse ia ngi. Balei ngim dei ban shynraiñ ia ka khmat jong ki lane ban tyngkan la ka ktien na kaba kren-beiñ ne kren eh ia ki? Ban lah da ki khynnah ia u rangbah, kata ka long ka burom ki 'riewbieit, ban rem tymmen ha khmat u samla, kata ruh kam long kaba sngewbha. Hynrei shaphang kane ruh don ka dak

jingkyrmen haba iohi ba don na kito kiba la ioh jinghikai ba pyni ia ka rukom ba bha ha kaba burom ia ki 'riewtymmen

Ki Jingkylli.

1. Ka long ne em kaba dei ban ibeiñ ne kren beiñ ia ki tymmen? Balei?

2. Balei uto u riewtymmen u la pyrta jam, "Ki trai shnong Athens ki sngewthuh kaei kaba dei, hynrei ki nong-Sparta ki leh ia kata"?

....

LYNNONG X

I SATI RUPA

La don, ha kawei ka por, uwei u briew uba stad bad ba donburom shibun U la don iwei i khun kynthei, ia iba u la kyrteng i Sara. I Sara i la sdang ban san bad la palat 10 snem ka rta. Kumta u kpa u la pyrkhat ba ka la poi ka por ha kaba u dei ban ai jinghikai kiba bha bad ba kordor ia la i khun.

Ka la jia ruh ba la wan poi ka sngikha jong i Sara. Uta u kpa namar ba u ieit eh ia la i khun, u la kwah ban pynsngewbha ia i da kaba ai sngewbha ia i da iei-re-iei i

ban pynsah jingkynmaw ia ka sngikha jong i Sara Te, ha kata ka sngi, u la khot ia i Sara bad u la ong, "Khun baieit, heh ine i sati rupa ba nga kwah ban ai sngewbha ia phi na ka bynta kane ka sngikha jong phi, peit bha khun, phi iohi aiu ha ine i sati?" I Sara de, da ka jingkmen ka bym lah ong shuh i la khublei bad doh ia la u kpa, i la shim ia i sati, bad i khmih luk liak ia i baroh sawdong, bad shisyndon i ong, "Pa baieit, i sati iba shu sada du! Ngam iohi jingthoh dur ei ei ruh ha i " "Nabar te sada keiñ," la ong u kpa, "hynrei khun lada phin peit bha na shapoh, phin iohi lai tylli ba la ruid kyrdon kyrdon na shapoh jong i sati "

"Kine lai tylli ki jylli khun," la ong u kpa, "ki long lai tylli ki jingkwah jong nga ia phi. Kaba nyngkong, nga kwah ba phin long kum ka wah; kaba ar, ba phin long kum ki syntiew, bad kaba lai, nga kwah ia phi ba phin long kum u diengsning Te ia ki jingmut jong kine ki jingkwah jong nga, khun, phin sa shem hi da lade."

Haba i la iohsngew ia kitei ki ktien, shiphang, i Sara i la sngewlyngngoh lyngngaiñ; la katta ruh i la shu ngeit bad kohnguh ia kaba la ong u kpa. I la sumar khop bad deng ia ita i sati rupa kat shaba i leit.

Ha kawei ka step ba phyrnai, i Sara i la mih ban iaidkai pyngngad sharud ki lum bad ki madan ba itynnad.

Te ha ka jingiaidkai jong i, i la dei ban ryngkang ia ka wah Kynsan kynsan i la sangeh khek namar ba i la kynmaw shaphang ka jingkwah u kpa jong i ba in long kum ka wah I la shu peitthuh thik ia kata ka wah, i da kylli ia lade, "Hato kane ka wah ka long kaba kumno?"

Kumne kumne i la iohi ia ki um jong ka ba ki tuid lem bad ka jingrisa shaw-shaw kum ban ong, "Ngi tuid shaphrang, ngi tuid shaphrang, da ka jingkmen khlem sangeh " "Pleng! kumne long ka wah," la ong i Sara, katba i jan bad ryngkang sha shilliang

"Mynta ngan leit phai pat sha ki jaka ba phuh ki syntiew ban peitthuh kumno ki long bad aiu ki don ban ong." Te kumne kumne i la wan poi sha ki ranab bad ki madan ba ithiang ha kiba ki 'tiew lum ba bun rong ki phuh byllien bad ki shad kynting sngewbha la ka khlieh ha ka lyer ba beh hir hir. Hapdeng kine ki syntiew, i .Sara i la ieng da ka jingsngewbha bym lah ong shuh. Te katba i dang peit iapngiah, kumno-re-kumno i la sngew kumba ki pyrta jam ha ki shkor jong i "Ngi long kiba itynnad bad ngi long kiba iwbih." "Da shisha kine ki syntiew ki long kiba itynnad bad ba iwbih" la ong i Sara ha lade, katba i kdat la ka lynti sa sha ki jaka ba don ki dieng, ban leit wad sa ia u diengsning, i da

kyrmen ba u dieng ruh un pyni ei ei ha i ia la ka jinglong kumba la leh ka wah bad ki syntiew.

Khala khala i la wan poi bad ieng hakhmat uwei u diengsning. Hangta i la iohi ia ki tnat ba pyiar bad ba tngen jong u bad ruh ia ka met jong u kaba beit bha bad ba i khlaiñ bor.

Hadien kata, i Sara i la wan phai pat sha la iing da kaba pyrkhat bha ia la ka jingshem. I la sdang ruh ia kawei pat ka sngi da kine ki jingkut jingmut — "Naduh mynta ai ba ka jingim jong nga kan long kum ka wah; ban nang heh bad ban nang kynjoh shaphrang, ai ba ka jinglong jong nga kan long kaba itynnad bad iwbih kum ki syntiew; bad ruh kum u diengsning, ai ba ka met jong nga kan long kaba koit ba khiah bad ba khlaiñ."

Ki Jingkylli:

1. Aiu u kpa jong i Sara u la ai ia i ha ka sngikha ba shiphew jong i?

2. (a) Don aiu shapoh jong ka sati?

(b) Kiei ki jingmut jong kito ki lai kyrdon ha ka sati?

....

LYNNONG XI

KA NOHSNGI

1 Marwei halor u lum nga ieng,
Ban peit ba premmiet ka nohkjat,
Ka rong ka sngi, sawhuiñ ka deng,
Ban jah shapoh bym lah pyrkhat

2. Na lum diengkseh, ki kohnguh khlieh,
Ka 'er batemon ka kynoi;
Hir hir ka beh bad jingiwbih,
Ki syntiew iwbih ki kyrsoi.

3. Sha krem ki mrad khlaw ki kyrkieh,
Ki sim bneng ruh ha la ki skum;
Masi, ki blang la jaka rieh;
Ki lyhuh ki sawa hum-shi-hum.

4. Lyngwiar bneng byrsaw lyoh phyrnai,
U 'Lurmiet u ieng ban phira;
Khlur ki sdang khongoid ia u bnai,
Ha suiñ ki mawlynnai ki ba.

Jingkylli:

1. Thoh na la ka jingkynmaw ia baroh ki dkhot na ka jingrwai "Ka Nohsngi" da kaba buh artad bad ki dak sangeh (punctuation marks) kiba dei.

....

LYNNONG XII

KA JINGKREN SHAPHANG KA ILEKTRIK

Ka Kesia — Ko kong, sha, ha Sor ki tbeh sharak ilektrik? Kaba kumno, phi kong kata ka ilektrik?

Ka Jemaima — Phin nym sngewthuh, phi hep lymda phi iohi

Ka Kesia — Balei, kong, kaba kumno eh kata? Ka dei ka sharak ksuid?

Ka Jemaima — Em phi, hep, ka dei ka jingstad ba ai U Blei ia ki briew

Ka Kesia — Haba kumta te, balei, phi ong ym lah batai?

Ka Jemaima — Ngan ym lah, lymda phi da iohi da lade La katta ruh ngan pyrshang batai pynsngewthuh katba lah Phi ju iohi ia ka ñiangbading por pyrem, ym dei?

Ka Kesia — Hooid kong balei, ka dei kum kita?

Ka Jemaima — Da sngap shuwa ia nga, ngan da batai.

Ka Kesia — To ngan sngap; kong, tangba wat slem.

Ka Jemaima — Ngan nym slem, ngan batai lyngkot katba nga lah. Phim iohi teng teng ki ba, teng teng ki lip, ym dei?

Ka Kesia — O, ka totshlait ruh ka long kumta.

Ka Jemaima — Ñiuma! Ba phi la iohi ia ka totshlait, phi lah ban ioh jingmut khyndiat khynsoit

Ka Kesia — Nga la sngewthuh, tang shu khem ka meh, tang shu khñiot ka lip.

Ka Jemaima — Hooid, kumjuh ki leh bad ki sharak Sor. Mynshuwa eh, ha bym pat don sharak ilektrik, ki ong, ki leh kumne: Ki sieh da ki rishot man la ki lad jong ki surok. U nongleit tbeh sharak u kiew man ka janmiet ban pynmeh ia kawei-pa-kawei ka sharak. Dang step phyrngab u la leit kiew ban pynlip. Ka long ka kam kaba lut por bad bor. Mynta pat ki tang shu khem ia ka budam na kawei ka jaka, meh lut ka Sor baroh kawei. Bad tang shu khñiot arted ia ki budam pat la lip baroh shi Sor. Haba meh ilektrik ha Sor, ka phyrnai ka Sor mynmiet kumba phyrnai ki khlur ha suiñ por rngaw ka bneng.

State Central Library
Government of Meghalaya
Shillong

Ka Kesia — Kaba sngewlyngngoh shisha lada ym da iohi hi

Ka Jemaima — Hà Sor bah lei lei kum ha Bombay bad Madras ki treiñ, ki tram ki her bun phew mail shikynta da ka bor ilektrik Mynta ha ki ri shai kul ha Amerika, ki shet ki tiew ruh da ka ilektrik. Ki iakren na kawei ka jing sha kawei ka jing da ka bor ilektrik Ki sngap ia kaba iakren ha kiwei ki ri da ka bor ilektrik. Mynta lei lei ki sngap bad iohi artat ia u nongkren Bun bun ki jingphylla ngi nang ioh na ka bor ilektrik

Ka Kesia — Uei kong uba lap nyngkong eh ia ka?

Ka Jemaima — Ym don, ha ka jingshisha, uba lap nyngkong ia ka. Uwei u shem khyndiat la kata ka khyndiat la nang pynroi da uwei pat. Kumta ka nang iaid ter-shi-ter Ha ka jingshisha ka long kawei Ka bynta kaba rit eh ba u briew u ioh kem na ka bor leilieh Ki sharak Sor kin leit long aiu ban ianujor bad ka jingshai leilieh haba ka ba da ki bun mail. Kumta ban ktah thala ia ki sainar ilektrik ka long kaba mynsaw. Bun bun ki kyllabadur kiba iap sdien ia lade ba ki sainar ilektrik ha shiteng suiñ ba ka bat ka bor ilektrik. Lada iwei i briew i shah bat ilektrik, lada phi leit bat ia i kan bat lem ia phi ruh. Kumta lada

ita i briew i khynñiuh rih ha ka jingbat ka ilektrik, phi ruh phin ia khynñiuh lem kum ma i. Kata ka long haba ka bor bat ka dang rit. Hynrei lada ka la jur, phin ia iap lang baroh arngut laingut kat kiba iabat. Kumta hei wat leit buitti ne lushia thala ia ka ilektrik.

Ki Jingkylli:

1. Nalor ban ai jingshai, ia ka bor ding ilektrik la pyndonkam kumno ha ki sor bah bad ki ri ba la kham shai?

2. Jia aiu lada phi bat ia u briew ba shah bat ding ilektrik?

....

LYNNONG XIII

MEI, PA, KYNMAW IA NGA

1. Haba ka sngi ban khlad la poi,
Jingsngewsih dohnud buk kyrsoi,
Ki ummat kthang ban mih ruh kloi,
Bym sngew lah khlad te, Mei.

2. Haba ha ïing marwei nga shong,
Nga tim ia jingsniewbok la jong,
Ban hap ban wan sha jngai kyndong;
Ba dung kura u khaw.

3. Sangsot marwei ha ri nongwei,
Nga thrang la phi, ko pa ko mei,
Nga long khunswet raitong marwei,
Mei, pa kynmaw ia nga.

4. Pynbud jingdwai jong phi ko Mei,
To kyrpad jingkyrkhu U Blei,
B'un ri sumar ha ri nongwei;
I'u khun baieit jong phi.

Ki Jingkylli:

1. Thoh na la ka jingkynmaw ia baroh saw tylli ki dkhot na ka jingrwai "Mei pa kynmaw ia nga."

2. Batai ia ka jingmut jong ki dkhot ba 2 & 3.

....

LYNNONG XIV

KA RANI AHALYA BAE

U Malkar Rao, u Syiem jong ka Indore, u la don uwei u khun uba kyrteng u Khandi Rao Une u Khandi Rao u la shongkurim ia ka Rani Ahalya Bae, hynrei u la iap noh shen hadien. U la don tang uwei u khun shynrang uba kyrteng u Mali Rao. Une u Mali

Rao u la kiew ia ka khet, ynda iap u kparad jong u. Hynrei une ruh u la iap shen khlem khun. Kumta ym don mano mano shuh ban kiew ia ka khet.

Ka Rani Ahalya Bae ka la iohi ba ka dei ma ka ban shimti ia ka kam synshar. Ha ka jaka ba kan khuslai pait dohnud ia ka jingiap kine ki lai ngut naduh u kparad haduh u ksiew, ka la pynkhlaiñ ia lade ban shong ha ka khet bishar. Ki la don ki 'riewrunar kiba pyrshang ban shet pyniap ia ka, hynrei ki iohi ia la ka jingbieit.

Ka Rani ka long ka nongbishar kaba khlaiñ bor. Ka la long kaba nep, kaba shlur bad kaba lap buit kloi. Ka don ka khmat kaba nep. Kam ailad iano iano ruh ban trei alhia ne leh bymsuidñiew. Kam shah iano iano kiba don ka mynsiem ban bat ia ki kam pyniaid hima sima.

La don uwei u lyngdoh na ka jait syiem uba kyrteng u Gangadhar. Une u la thmu ban pynhiar khet ia ka bad ban pyniaid hi ia ka hima. Ka Rani kam ailad ia u ban ia buitti bad ki kam hima sima Ka la kren pyrshah ba un pyniaid la ki kam ki duk la jong kiba dei ia ki kam lyngdoh, Kane ka la pynsat sia ia u pyrshah ia ka, U la suh buit ia ki riewrangbah ban iashet pyrshah ia ka. Ki la thoh da ki jingthoh sha ka, ba kam bit ban

synshar namar ka long ka kynthei briew Ka la shu sngap bad kam shym jubab shikyntien ruh.

Ha ka jaka kata ka la thung da ki nongsyntiat ban khmih siar aiu kine ki nongshet ki thmu ban leh. Ka la pynkhlaiñ ia ki shipai ki swar bad ka la maham lypa ia ki ba kan donkam jingiarap na ki ha kano ma-kano ka khyllipmat. Ka tang shu sngewthuh ba ka la khlaiñ bha, ka la phah ktien sha ki, ka ong, "Ka long kaba bieit ia phi ban kren ne leh pyrshah kat ia ka syiem Indore, ka kynthei Maharata Namar ba phi ia pynkhih ialeh pyrshah ia la ka Syiem, nga hukum ban kem shisyndon ia phi." Kumta la kem lut ia ki bad phah sha phatok. Ynda hadien ki la pan map bad la pyllait, lait noh uwei u Raghoba ia uba la pynryngkang par.

Une de u la wad buit wad bor na ki Rajput ban hiarthma ia ka Indore Ka Rani ka la khmihlynti borabor ia ka jinghiarthma. Ynda ha ka jingialeh ka Rani ka la jop thiaw.

Nangta ka la pynbna ba kat uba lah ban pynkhuid ia ka ri na ki Dakaid bad ki Thok, kan ai shongkurim ia la ka khun. Uwei u samla ba shlur bad ba donburom, uba kyrteng u Yashoban Rao u la ieng joit ban leh ia kane ka kam. U la jop thiaw ia ki Dakaid bad ki Thok bad ka Rani ka ai shisha ha u ia la ka khun jong ka.

Ka Rani ka la leh bun buṇ ki kam ba bhą na ka bynta ka hima. Ka la seng ki jinglehisynei ia kiba duk. Ka la tih bun bun ki pung bad ki nan ha kylleng ka hiṃa jong ka. Ka la tei bun bun ki ïingshongthait ia ki nọngiaid lynti bad ki temple ha kylleng ka ri. Ka la iap haba ka la synshar laiphew snem Ka nam ba bha jong ka ka la saphriang kylleng ka ri India naduh kjat ki lum Himalaya haduh tduh jong ka Ceylon

Jingkylli:

1. Kaei ka Rani Ahalya Bae? Thoh lyngkot katba phi tip shaphang jong ka?

....

LYNNONG XV

KA BEH KHIAT
Bynta I

Ka khiat ka long ka mrad kaba kum u kulai tang ba ka don reng. Ka don ki khnap kjat kiba kum ka jong ka blang, ba kumta ka lah bha ban her ia ka riat ka ram khlem lei lei Ki don ki riat kiba ieng rsheng

kum ka kynroh, hynrei ka her biang biang khlem hap, ur ne kyllon. Ka doh jong ka ka long kaba bang shibun.

Shisien ngi ialeit beh khiat ha kawei ka riat bad katba ngi dang iabeh ryngkat bad ki ksew uwei na ki lok jong ngi u jah jar. La ngi wad shano shano ruh ym man lap satia. Khatduh khatwai ynda ngi la iakynku kynkaw tyngeh ngi iohsngew kum ka jingsawa kynsan na kawei ka trai riat. Ngi ialeit shata, hynrei ngi iohsngew pat ia ka jingsawa ka wan na shawei. Hangta te ngi la ia tharai ba la shah thok. Don kiba ong ba dei ka jingsawa suidtynjang.

"Hei ho! phi la thie kulmar phin sa shah rah soitan ne rong snaiap." Kumta ngim nud thie , la katta ruh ngi dem iai kynku. Don pat kiba ong ba dei ka jingsawa mawsawa. Hynrei ka jingsawa kam shym pyrthuh ha ka rukom ba pyrta.Khatduh khatwai don uwei uba ong, "U thie ei u lok jong ngi hangthie ha thliew."

La ngi pyrshang leit sha u, ngim lait Ngi la kylli kumno u poi hangta, u la jubab ba u hap na jrong riat. Kumta ngi ia thoh jyrmie bad pynhiar sha u ba un ioh bat bad u sa lait ban kiew haduh ha ngi

Naduh kata ka sngi uta u lok um ju treh leit beh mrad shuh bad u thngad u thngaw artad naduh kata ka jingjia.

....

Bynta II

Shisien pat katba dang iabeh khiat kumta, uwei na ki lok jong ngi, u hap jram shapoh riat Ngi la ialejt wad ia u bad ngi shem ba la orpait ka shynrong khlieh. Uwei na ngi u la leit bran bran sha shnong ban wad nongshna, bad la wan poi uwei u stad Uta de u la sopspaiñ biang ia ka bad u la sur da u ksai ban pynbat baroh sawdong. U la khum la teh da ki ñiut dawai bad ki kynbat.

Uta u lok um shym tip briew shuh naduh kata ka por shiteng sngi haduh ka por thiah mynmiet. Ngi la iarah nangta bad leit sha shnong. Hynrei imat ba dang bha hi la i sngi, ka jakhlia jabieng baroh ka tuid shabar ka jingsop spaiñ Slem slem u don ha ka jingbymithuh briew; bad suki suki u khie koit pat. Kata ka jingiohi ka la pynsngew shyrkhei shibun ia nga, hynrei katba ngam pat lap hi da lade, ngam sngewthuh.

....

Bynta III

Sha ki jaka kyndong, ia ki suloi ym ju kham pyndonkam, bun ki nongkyndong ki leit beh mrad tang da u sum, u shalyngka, ka wait, u khnam bad ka ryntieh

Shisien haba nga dang leit behmrad bad u paralok jong nga sha thaiñ ri War, ngi iohsngew ia ka jingkynhait ki ksew bad ka jingiakynku ki briew Kyndit kyndit la wan mih u khiat, une shyeng shyeng la kum u kulai U lok jong nga uba don ha ranab riat u la pyllait da ki shara siat sim katba uta u khiat u dang kiew ia ka riat kaba ieng kum ka kynroh Hynrei u lait bad iohsngew pynban ba pyrta, "Waw!" shaei-re-shaei

Nga la lyngngoh la jia aiù Bad hangta hi nga pyllait sa ma nga shi suloi tbar, kata ruh da ki shara siat sim, ha mar ba u la poi ha mar tmier riat U sied shisien sied khadar pruh sha bneng thiaw bad u hap da ki kjat sbak ha ka pynthor kba kaba dang ktieh bha Ki ngam ki kjat jrip shapoh ktieh bad u sah kut den hangta. La u iasaid ban mih nangta um lait shuh Ha mar hangta wan poi ki ksew tiap. Ki kynhaiñ ia u bad na kadiang bad na kamon. Une u shu ieng pyneh tongheng. Nangta nga tied da ka ktang suloi na ka khmut bad u kyllon khrup

Mar kumta wan poi ki briew bad ki dawa ba dei u khiat jong ki. U paralok jong nga ruh u wan poi hangta. Hynrei kaba ilyngngoh ka long ba uwei na kita ki nongbeh mrad u la thliew ka trap shkor bad ka jaw snam jrep-shi-jrep la kum u Malkhos. Ngi la kylli, "Balei?" U la jubab ba ha mar ba riew thaiñ ka suloi shu sat laiñ ka shkor Ynda u la twad ka long thliew la kumba sam sohshkor ne langkymeng.

Ngi la shu ia ai ei noh ia u khiat sha ki ban iadep ia kata ka jingpynkynmaw ia uwei na ki, la ki ia pyneh shiphang. Naduh kata ngim kham nud shuh ban leit behmrad sha ki thaiñ jong ki.

Ki Jingkylli:

1. Ka khiat ka dei kaei?

2. Jia aiu ha ka jingleit ia beh khiat ba u nongthoh u iathuhkhana ha ka Bynta-I?

3. Ha ka bynta-II jong ka Lynnong "Ka Beh Khiat" la jia aiu ia uwei na ki nongialeit beh khiat?

4. Ki pyndonkam da ei haba ki leit beh mrad mynshuwa?

5. Iathuhkhana lyngkot ia ka jingjia ha la jia ha ka por ba u nongthoh u la leit behmrad bad la u paralok sha ri War, kat kum ba phi shem ha ka Bynta-III jong ka Lynnong, "Ka Beh Khiat."

LYNNONG XVI

KA JINGIAIKYNJOH

1 Ngim don ki sner, ngim lah ban her,
Hynrei ngi don ki kjat ban kiew,
Artet ngin par wat khlem ki sner,
Sha kliar ki lum te kum ki dkhiew

2 Ki mot bah Pyramit Ijipt,
Ba suh sah snar shapoh ki lyoh,
Ynda hajan ngi leit ban tip,
Pleng mawkyrdon ki don napoh

3 Kliar lum ba poi riewkhraw pyrthei,
Ym shym ia poi shisien sei bor,
Hynrei katba nangthiah kiwei,
Shimiet iashai ki trei khlem por

Ki Jingkylli:

1. Thoh na la ka jingkynmaw ia baroh lai tylli ki dkhot na ka jingrwai "Ka Jingiaikynjoh", da buh ia ki dak sangeh (punctuation marks) kiba dei.

2. Kumno ngin leh ban poi sha kliar ki lum?

3. Ka mut aiu ki kliar lum hangne?

....

LYNNONG XVII

U LIAR SIRDAR MAWDEM

Naduh ki poi hyndai, ha Ri Khasi jong ngi, la ju mih ki briew kiba khraw bad kiba phylla ha ki jaka jaka, kiba la im bad la iap khlem don jingkynmaw shuh, namar bym don jingthoh jingtar shaphang jong ki Ngan iathuh hangne harum shaphang uwei u briew uba khraw uba na ki thaiñ Ri Bhoi na Mawdem Ka kyrteng jong u ka long u Liar Namar ba la thung Sirdar ia u hapoh ka Hima Nongkhlaw, la tip paidbah ia u kum u LIAR SIRDAR MAWDEM

Ym lah shuh ban tip shaphang ki sngi ka jinglong khynnah jong u Tang kawei kaba ngi tip ka long ba um nang ban pule lane thoh namar ha ki por jong u ym pat don jinghikai pule kot pule sla ia ki briew na. kane ka ri jong ngi. Ka jingphylla ka long ba haba um long uba nang kot nang sla hynrei pynban u la long u riewstad uba phylla. Ngin sngewthuh shaphang jong u tang na kine harum ki jingiathuhkhana ba la iathuh da kiba la im la iaid ryngkat bad u

Ha ka por ka jingialeh syiem u Syiem Kine Singh, la don ka jingkhih kaba jur ha ka Hima Nongkhlaw namar ba don arngut laingut ki nongiaknieh

ia ka long syiem U Colonel Herbert uba la long Deputy Commissioner ha kata ka por hangne ha ri Khasi Jaiñtia, u la donkam ban leit jied syiem haduh Nongkhlaw

U Kine Singh u la shitom jingmut shibun ha kata ka jingiakhih U la phah briew ban leit shaw ia u Liar Sirdar na Mawdem, kaba long shisngi lynti pura ban iaid khlaiñ naduh Nongkhlaw Ym don ba treh ban leit namar ba tieng ym ia ki khla bad ki dngiem, hynrei ia u Liar Sirdar Ha kaba khatduh ym banse ban phah arngut ki myntri bad katto katne ngut ki briew ban synran lem U Kine Singh u la bthah janai pa-janai ba ki dei ban leh rit ha khmat u Liar Sirdar, ban ym kren ka sur hukum hynrei tang ka sur kyrpad suda

Ynda ki la poi ha Mawdem, u Liar Sirdar u la pdiang ia ki ha ki iing hynrei ym da leh kitkhia eh na ka bynta jong ki. Ki la thait bad thngan bha ym don pyrthei shuh na ka jingleit kaba jngai U Liar Sirdar u la leh burom ia ki da kaba phah kem kawei ka syiar kaba sngaid bha, bad la ai ia kata ha ki ba kin shet kin tiew hi. Haba la ih bad ja bad jyntah, bad ba la sngewum hin ka shyntur ban tah dohsyiar, ki la iashong khrui ban iabam ja noh Ynda ki la ia bam, haba dang khat ia ka doh na ka nar jyntah ka dei ka dohsyiar, hynrei haba ki tian ha shyntur kylla pat da ka pashor kait. Ha ka pliang te ka

dohsyiar hynrei ha ka shyntur da ka jyntah pashor kait. Ki la tieng ym don pyrthei shuh. Ki la iakhmih sa para briew khlem nang iakren shuh. Haba u Liar Sirdar u la kylli ia ki, "Kumno phi bang ka ja ka jyntah?" Ki la jubab da kaba tieng, "Hooid bang."

Ynda la shai mynstep ki la iamih ban wan sha Nongkhlaw. Haba la poi ha dorbar, la ieng lai liang ki liang ialeh syiem

Haba la ieng u Liar Sirdar na ka liang u Kine Singh u la jer pateng ia ka jait syiem da ki shiphew khadar pateng bynnew haduh ba la pynlyngngoh ia ka dorbar baroh kawei Kat kaba kren u Liar Sirdar shu kaba kohnguh suda ki artylli ki liang, bad u Deputy Commissioner u la shu rkhie. U Kine Singh u la ksan syiem na madan bad ki nongialeh jong u ki la shu rem hangta hangta hi.

Ki don shibun ki jingiathuhkhana shaphang u Liar Sirdar. Haba kñia blang ma u, haba u pom ia u blang bhat dkut ka ryndang kylion u blang hynrei khlem khlieh — ka khlieh ka la her shano ym tip.

U la long uba nang bha ia ki bun tylli ki jait ktien dkhar, bad uba stad ruh ia ki buit ba rieh na ri Khasi bad ri Dkhar. Ha kawei ka sien u la iakynduh bad uwei u kynja pukir nongleh jadu aiu re uba la leh kob shaba

palat U Liar Sirdar u la kob ia u ban iasiat da ka suloi parabriew U la ai ia la ka suloi ha uta u kynja pukir ban siat shwa ma u, uta u pukir um nud siat satia U Liar Sirdar u la ong ia uta u pukir ban ialoit ia ki sopti ban wah ha ka dieng kper bad ban siat ia ki da ka suloi Uta u pukir u la pdiang U Liar Sirdar u la loit la ka sopti bad u la tawah ia ka ha u dieng Haba uta u pukir u la siat, ka suloi ka pthei hynrei ki kuli kim mih, haba theh ia ki na ktang ki mih ki juh, ka sopti ka khlem lei lei Ynda la buh ka sopti uta u pukir, u Liar Sirdar u la siat bad la pei lyngba blait ki kuli, u ong artad, "Men im sa tang shitaiew"

U Liar Sirdar u la im hapdeng jong ki mi ad khlaw Ha kano kano ka por ba u kwah doh — doh skei, doh sier, doh syiar ne doh sim, u tang shu mih na ing, tang shu iohi ne tang shu lap ia ka dien, ne tang shu sngew ba pah, kata u la ioh wan bah sha ing Haduh katta u la long uba stad

U briew uba la im ha kata ka rukom, u la kylla Khristan haba u la rangbah bha Ynda u la long u Khristan u la bret lut ia ki jait jingstad jong u baroh kat kiba u la don Ngan iathuh tang artylli ki jingjia hadien ba u la long Khristan

Shisien katba u dang leit jingleit bad uwei u ksiew jong u ki iashong harud wah Khri ban iabam jasong

Katba ki dang ialoit jasong, shu hap kyndit ka sla shi song hamar khmat jong ki. U tymmen u la phah loit ha u ksiew jong u ban khmih don aiu hapoh. Ynda la loit, shem pynban da ki shñiuh miaw kat shikyndup. U Liar Sirdar u la shu rkhie, bad u la ong ha la u ksiew ba un leit bret noh ia kata ka song shapoh wah u da ong artad ba mynta ba u la long Khristan ym donkam shuh ban iathew markylliang ia kaba sniew. U la iathuh ba u nongshun u thmu ban phah ia kita ki shñiuh miaw shapoh ka kpoh jong u, hynrei ym lah. Lada u mon u lah ban pynphai noh ia kita ki shñiuh ban leit sha ka kpoh uta u nongleh.

U Liar Sirdar, ynda u la long Khristan u la sdang ban hikai pule kot bad u la nang bha ruh. U la long u rangbah Khristan uba lah ban shaniah haduh katta katta ba u la kiew shaduh ka kyrdan Pastor.

Ha kito ki por ka long ka kam kaba eh katta katta ba uno uno u Khasi ne u Phareng un tur lyngba ia ka Ri Bhoi. Ka ri baroh ka la hap ha ka kti u Liar Sirdar ba un khmih. Da ka jingtrei shitom jong u la seng ia ki skul ha ki bun tylli ki shnong bad u ju leit jingleit ia ka ri baroh kawei man ka snem.

Ha kane ka rukom u Liar Sirdar u ju leit jngoh ia ki Balang bad u ju leit pyniathoh shongkurim shisien shisnem ha ki shnong baroh. Bunsien bunsien ha ki

jingiathoh shongkurim ka ju shait jia kumne:- Ynda la dep ia ki ar ne lai jur ba la pyniathoh ha jingiaseng, u la ju ong ia kiba iashong synran, "Nga te nga i lub ba ma phi uta uta bad ita ita ba phin iathoh noh te." U ong ba un wan jyn haduh sa shisnem hadien. Lada ki iamon te un pyndep noh. Nangta u kylli ia u shynrang, "Kumno phi mon?" Kham bunsien eh un ·ng, "Nga mon, lada ita ita i mon." Tang shu iakohnguh kumta, u Pastor un khot ia ki kmie ki kpa jong ki baroh arliang, ban batai ia ki. Haba la ong i Rev. Liar Sirdar ym ju don mano mano ban ong, "Em."

Ki Jingkylli:

1. Uei u Liar Sirdar?

2. Kumno u Liar Sirdar u la iarap ia u Kine Singh ha ka por ialeh syiem jong u?

3. Ha ka kam niam, u Liar Sirdar u la hat ia ka kam kum uei?

....

LYNNONG XVIII

KA RANGLI BAD LA I KHUN

Bynta I

Kawei ka khunswet kaba iap noh ki kmie ki kpa naduh ba ka dang khynnah ka la shong bad ka kmiesan jong ka, kaba atlukhi bad domriang. Kam ju sngewbha ba kane ka khynnah kan ioh ialehkai lehkmen kum ki para khynnah baroh Kam lah shah ruh ban iohi wat shisien ruh ba kan phuh samrkhie Kine ki jingleh bad jingmangring jong kane ka kmiesan ki la pynlong ia kane ka khynnah ba kan ringsdot haduh ba ka la raikhoh kum ka nap.

Ynda haba kane ka khynnah ka la sdang khie samla lei lei, ka kmiesan ka la sdang sa ban tharai sniew ia ka bad ban nym shah ia ka ban ia iaid ne iakren bad uno uno u jait samla briew, ka jingsngewsih jong kane ka khynnah ka la nangkhraw nangkhraw katba nangiaid ki sngi ki snem. Da ka jingbymlah shah shuh ia kine ki jingthangding jong ka kmiesan ka la kylla long kum kaba lamwir. Ha kawei ka sngi katba ka dang leit sha pynthor ban leit puh ka la shongthait ha shiteng lynti. Ka la phai sha ki ranab lum bad ka iohi ia ki masi ba ki iabam phlang bad ia ki khun masi ba ki iamastieh.

Ka la iohi ruh ia ki khynnah ap masi ba ki phawar sngewtynnad' Ka la iohsngew ia ki sur ba thiang ki sim bneng ha khlaw ba ki da iaroh ia u Trai Nongthaw Ka la mad ia ka jingitynnad jong ki rong ba bun jait jong ki śyntiew, hynrei "Kordit ia nga," ka la ong, haba ka la phai sha la ka jong ka long rynieng kaba long mar khongpong Ka la sdang ban kynmaw naduh ka sngi nyngkong ha kaba ka jingjynjar ka la nguid tylli ia ka Ka jaw ki ummat bad ka pait ka dohnud ba ka da sngewsynei eh ia lade namar jingshempap ha sla pyrthei Kumta ka la pyrta jam wei briew ka da ong, "Ah lada don ba rah noh ia nga shano shano ngan bud khlem artatien tang ban lait noh na ki tyrsim jong kane ka kmiesan jong nga"

Katba ka dang pyrta ia kine ki ktien, uwei u samla uba dang iaid lynti leit bylla nangta u la iohsngew ia kane Khop u la shong sngap kai shiphang Hangta ka shu wan ka jingsngewsynei ia kane ka riew lanot sniew kupar Sor u la leit hajan bad u la kylli ia ka, aiu eh ba ka shempap ba ka da kren tohmet ia la ka kmiesan bad ia lade haduh katta katta Ka ruh ka la iathuhkhana naduh kaba sdang haduh kaba kut Une u samla u la khmih isynei ia ka bad haba u la puson shiphang, u la kylli ia ka la kan bud noh ia u ne em Kane ka khynnah ruh khlem

LYNNONG XVIII

KA RANGLI BAD LA I KHUN

Bynta I

Kawei ka khunswet kaba iap noh ki kmie ki kpa naduh ba ka dang khynnah ka la shong bad ka kmiesan jong ka, kaba atlukhi bad domriang. Kam ju sngewbha ba kane ka khynnah kan ioh ialehkai lehkmen kum ki para khynnah baroh Kam lah shah ruh ban iohi wat shisien ruh ba kan phuh samrkhie. Kine ki jingleh bad jingmangring jong kane ka kmiesan ki la pynlong ia kane ka khynnah ba kan ringsdot haduh ba ka la raikhoh kum ka nap.

Ynda haba kane ka khynnah ka la sdang khie samla lei lei, ka kmiesan ka la sdang sa ban tharai sniew ia ka bad ban nym shah ia ka ban ia iaid ne iakren bad uno uno u jait samla briew, ka jingsngewsih jong kane ka khynnah ka la nangkhraw nangkhraw katba nangiaid ki sngi ki snem. Da ka jingbymlah shah shuh ia kine ki jingthangding jong ka kmiesan ka la kylla long kum kaba lamwir. Ha kawei ka sngi katba ka dang leit sha pynthor ban leit puh ka la shongthait ha shiteng lynti. Ka la phai sha ki ranab lum bad ka iohi ia ki masi ba ki iabam phlang bad ia ki khun masi ba ki iamastieh.

Ka la iohi ruh ia ki khynnah ap masi ba ki phawar sngewtynnad' Ka la iohsngew ia ki sur ba thiang ki sim bneng ha khlaw ba ki da iaroh ia u Trai Nongthaw. Ka la mad ia ka jingitynnad jong ki rong ba bun jait jong ki šyntiew, hynrei "Kordit ia nga," ka la ong, haba ka la phai sha la ka jong ka long rynieng kaba long mar khongpong. Ka la sdang ban kynmaw naduh ka sngi nyngkong ha kaba ka jingjynjar ka la nguid tylli ia ka Ka jaw ki ummat bad ka pait ka dohnud ba ka da sngewsynei eh ia lade namar jingshempap ha sla pyrthei Kumta ka la pyrta jam wei briew ka da ong, "Ah lada don ba rah noh ia nga shano shano ngan bud khlem artatien tang ban lait noh na ki tyrsim jong kane ka kmiesan jong nga "

Katba ka dang pyrta ia kine ki ktien, uwei u samla uba dang iaid lynti leit bylla nangta u la iohsngew ia kane Khop u la shong sngap kai shiphang. Hangta ka shu wan ka jingsngewsynei ia kane ka riew lanot sniew kupar. Sor u la leit hajan bad u la kylli ia ka, aiu eh ba ka shempap ba ka da kren tohmet ia la ka kmiesan bad ia lade haduh katta katta Ka ruh ka la iathuhkhana naduh kaba sdang haduh kaba kut. Une u samla u la khmih isynei ia ka bad haba u la puson shiphang, u la kylli ia ka la kan bud noh ia u ne em Kane ka khynnah ruh khlem

kylliang ktien ne kylli bniah shaphang jong u ka la shu kohnguh beit ban bud noh ia u tang ban lait na ka khmat jong kata ka kmiesan.

Namarba une u briew u la iohsngew ia ka jingrunar bad jingbymkheiñ briew jong kane ka kmiesan, u la sheptieng ioh ka wan lane phah kem Kumta u la ialam ia kane ka khynnah sha ka jaka ba kham jngai bak. Ki la iaid bun bun sngi lynti, tad haduh ba ki la poi halor uwei u lum uba kynjang bha. Hangta ki la iasher dara ban iashong noh. Lah ban iohi ia kawei ka shnong briew hangta. Ynda ki la iashong katto katne sngi, u shynrang u la leit wad bylla ha shnong briew, bad ka kynthei pat ka trei ki kam rit kam ria ha iing khnang ban kham myntoi, ka da sngewkylluid mynsiem ba la lait na ka kmiesan, ka sngew kumba la khuid ksuid

Ynda ki la iashong katto katne snem hangta ki la ioh khun kynthei iwei. Katno ki la iakmen ban iohi ba ki sngaid ki plung bad ki iakhiah krat. Hynrei u lyoh ba dum jong ka jingkthang ka jingim u wan ban tap biang ia kane ka rangli shempap ha kaba une u lok ba ieit thepmynsiem eh jong ka u la pang jur. Ka la pyrshang ban wad dawai bad ban sumar ia u hynrei um man koit satia.

Ha kata ka shnong kaba hajan jong ki la don uwei u briew uba long u nongaiksuid bad u nongshohnoh

briew Ha ka por ba u lok jong ka u pang jur, une u briew u shait wan kai borabor, ym da ka khmat sngewsih hynrei da ka khmat phuhsamrkhie bad kmen katba kane ka khynnah pat kam lah ban set ia la ki ummat Ha kaba khatduh u lok jong ka u la iap, bad shwa ba un iap u la kren tang kine ki ktien khatduh - "To sumar ia la ka khun, ngam tip aiu kan jia ia phi "

Mar iakut kine ki ktien u ruh u la dkut mynsiem noh Ngaiñ ka dum ka bneng ka khyndew ha ka pyrthei jong kane ka rangli Kam tip shuh mynta aiu kan leh Shaei kan iaid bad kumno kan im Ym don ban wan iapyntngen lem ia ka

Ha kata ka miet kaba bud, uta u briew u tang shu tip ba la iap u lok jong ka, u la kmen haduh katta katta, bad mar mar u la leit u da ialam bad lai ngut ki lok ban leit pyniap noh ia ka bad ia ita i khun rit Namar ba kata ka shnong ka kham pajih, ki la poi hangta ha iing jong ka haduh 12 baje mynmiet Khlem kren ki la sdang ban kyndar ia kata ka jingkhang. Kane ka khynnah ka la iohsngew siw siw saw saw ia ka jingiakren bad ka sngewthuh ia ka sur jong uta u briew kaba u da mut ban wan pyniap noh ia ki baroh arngut shikhun Kata ka jingkhang ka la jan lait Ka la duwai marwei hangta sa tang ha U Blei, bad ka la kren wei briew, "Ah ka apot aiu kat kane ia nga?" Ynda ka la dep duwai ka la poi

pyrkhat ban phet noh shabar. Kumta ka la rung ha ka tyngkhap ïing kaba lait khyndiat ka da bah ia la i khun sha khmat. Ka iaid sumar ba ioh i khunlung in iam. Ka la pynkloi katba lah Ka la lait na ïing, hynrei hamar ba kan rung shapoh lawbniap ba harud, ka la hap ka tupia jong ita i khun. Ka sngew kumba ki la iohi, kumta ka khlem lap tam bad ka la par sor shapoh ñiut. Hangta ruh ka sngew kumba kin lap ia ka, kumta ka la par sor sor ka da poi jingmut ban phet noh shata sha shnong briew la kumno kumno ruh. Ha ka jingdum jong ka miet ba kat kata, ka par ia iap ban poi shata sha shnong.

Haba la poi hajan shnong, ka la dei ban iaid lyngba ia kawei ka khlaw. Tang mar iarung hangta ka la sngewphieng, hynrei ka la pyneh dohiap. Ngong! ka la iakynduh ia uwei u khla ba dang lah bam briew nangta na shnong. Une u la mut ban ktha noh ia ka bad ia ita i khun. Ka la ksaid jubor ban phet, hynrei namar ba ka phai kynsan ban phet ka la dkut ka jingit thui, bad ita i khunlung i la hap ha tbian. Ban tam ia i kam lap shuh ba la kyrhuh eh u khla. Ka la phet iap ialade shata sha shnong ban iawei briew ban wan iarap lem ia ita i khunlung. Kita ki shnong ki la iasngewlyngngoh ia kata ka jingleit lynñiar jong ka. Ki la ia mih bad ki la iasngewlem ia kata ka jingjia. Ki la leit baroh shata sha khlaw ban wad, hynrei ka long lehnohei namar kim shym lap ei ei hangta ha khlaw hynrei ki lap pynban

tang kata ka jingit ba dkut lyngkhot lyngkhai bad ki dien khla ba ishyrkhei Ka jingpait dohnud jong ka kmie ka long kaba ym lah batai shuh ha pyrthei Ki la pyrshang ban pyntngen ia ka hynrei kim lah Te ki la leit pynbuh kaṃ shakri ia ka sha iing jong uwei u syiem ba kan tang im ja kpoh Une u long u Syiem uba runar kham palat ban ia ka kmiesan jong ka Kumta ka la im swai im sdot hangta ha la ka buhkhoh mynsiem

KA RANGLI BAD LA I KHUN
Bynta II

Phi tip ka la jia aiu ia ine i khunlung? Uta u khla u la rah ia i bak sha kawei ka krem kaba jngai bah U la ri ia i, u la ai bam ai dih bad pynsuk pynsaiñ U leit tuh ka bam ka dih, ka ban wan rah sha ita i khunlung Ynda la iaid ki sngi ki snem ine i khunlung i la nangsan bad i la sdang khie samla

Naduh ka por ba dang lung, kumba ju long ia ki khunlung ha ki por ba mynshuwa, ki shait pynteh ksai na syngkai Te ia ine i khunlung ruh la teh ksai bad la teh ruh ia i dur rit jong u kpa jong i 'iba da ka tama Ynda ka la sdang samla ka la buh khop ia ita i dur, ka da kwah ruh ban tip na ei ka wan poi shata bad kiei ki

kmie ki kpa jong ka. Ka jingbhabriew jong kane ka khynnah ka la long palat liam. Une u khla um ju shah ba kan mih thala shabar, hynrei u shah ba kan leit sum tang shisien shitaiew sha kata ka umbah ba tuid nangta na khmat krem.

Ha kawei ka sngi, leit jia ryngkhat ba u khun jong uta u syiem ba leit shong shakri ka kmie jong kane ka khynnah u la leit poi behmrad shata bad la ki shakri. Ka la dei ruh ka sngi ba ka mih leit sum kane ka khynnah. Te hamar ka por ba ka dang sum, une u khun syiem u la leit iohi liak. Ka jingbhabriew, ka jingitynnad bad ka jingluilui jong kane ka khynnah ka la pynshohbieit ia u U la ai hukum ia la ki shakri ban leit beh ban kem ia ka Kane ka khynnah tang shu mar ia iohi, ka la phet bak sha krem. Ki la pyrshang ban leit rung shapoh krem; hynrei kim i nud. Mar kumta de wan lap sa uta u khla lem bad bun ki lok jong u. U khun syiem bad ki shakri jong u ki la sheptieng bad kim banse ban her iap sha ïing.

U khun syiem um shong suk satia, u shu i sngewsih bad khuslai. Um bam um dih. Ynda la kylli ki kmie ki kpa, balei ba u sngewsih, u la iathuh de ia kaei ba u la lap hangta ha khlaw. Bad u ong ruh ba un ym hun ban im lymda u ioh ia kata ka khynnah ban wan rah sha ïing.

U kpa u la hukum ia ki shipai ban leit wad ia kata ka khynnah. La phah rah bad suloi bad man ban ialeh ia kita ki khla. Ka la long ka jingkhynwin kaba khraw ha kata ka shnong ban leit wad briew phylla sha khlaw kaba kim ju iohsngew. U khunsyiem ruh u leit ryngkat bad ki ban leit kdew hi da lade ia kata ka jaka ha kaba ka don. Uta u khla u la sngewthuh na sha jngai ba don briew ba wan shata Khuk khak u la wer ia ki lok ba hajan ban ia wan lum ha kata ka krem, namar u la shem ba don tang ki shakri u Syiem kiba wan pynkulmar. Khrui-rui-rui la wan ialang kita ki khla hangta ha khmat krem. U khunsyiem u la hukum ia ki ba kin thep kuli Ipa Kine ki khla ki tang shu·iohi ba ki la thep kuli, ki la kynrup pum pum sha ki briew. Hangta·ka la long ka jingialeh kaba jur. Bun bun na ki shipai kı la iap, hynrei ha kaba khatduh baroh kita ki khla ki la iap lut Ki la rung shapoh krem bad ki la sei ia kata ka khynnah Kam treh namar ba ka sheptieng, hynrei ki la pynbor ia ka ban leit. Ki la shu ring jubor ia ka haduh ban da poi ha ïingsyiem. Ka la long ka jingkhawai bah bun sngi lynter namar ba u khunsyiem u la ioh ia kaba u kwah.

U Syiem u la pynbna ha ka hima baroh ba u khun jong u un shongkurim noh. La khot sngewbha ia baroh ban wan. Ym slem hadien nangta u Syiem u la iap noh ba u la tymmen eh Kumta ka khet ka bishna, ka bishar ka khadar baroh ka la hap ha ka kti une u khun bad

kane ka khynnah. Kane ka long ka Syiem kaba sbun, ba bha bad ba jynsur mynsiem.

Haduh kane ka khyllipmat kam shym pat ithuh ia la ka kmie kaba long ka shakri jong ka hangta, bad ka kmie ruh kam phohsniew ei ei ba kata ka dei ka khun jong ka. Te ha kawei ka sngi, ka Mahadei haba ka peit kai ia ki shakri shakor baroh, ka iohi ba ki iphuhmut phuhmat namar ba ki sngewtynnad ban ioh da ka Mahadei kaba sbun bad ba bha kum kata, hynrei napdeng kita baroh don tang kawei kaba shu ityrkhong sngewsih, kumta ka la khot ia ka sha la ka kamra thiah ban kylli, balei ba ka idiaw mynsiem eh, bad don jingbymsuk aiu ba ka shem hangta Kane ka shakri ka la iam ka da nguh da dem bad ka la ong, "Ko Mahadei kynrad, ngam shem jingthut ne jingsngewsih ei ei na phi Ka jingbha jingsbun jong phi ka la biang, hynrei nga sngewsih haba nga phai sha la ka jong ka apot " Ka Mahadei ka la pynbor ia ka ban iathuh ia kaba la jia baroh. Ka shakri ruh ka la leh kumta Ter ter ka la iathuh bad ka la poi ha i bynta ba la ioh u khla ia i khun jong ka, ka da ong ruh ba kam tip la u la pyniap ia i ne u dang pynim. Hamar hangta, kane ka Mahadei ka la kyndit thred namar ka ia lade ruh ka wan na krem u khla Ka shakri ka la iathuh ruh ba ka da teh ha ka syngkai jong ita i khun ia i tama ha kaba la shon ia ka dur u kpa jong i Kane ka khun ka

la kynmaw ia ita i tama ba ka la buh khop baroh shikatta. Ka la sngewthuh shai ba ka dei ka kmie jong ka kam lait kren shuh shiphang ka da jaw bad ki ummat. Ka la ieng kynsan joit ban leit shim ia ita i dur tama. Ka la pyni ha kata ka shakri. Kane ka shakri ka la sngewthuh ba pleng kata ka Mahadei ka dei ka khun jong ka pynban. Ka Mahadei ka la kdup khop ia ka, ka la doh bad ka iam ka da ong artad, "Mei, haduh katne phi long ba phi sngewsih namar jong nga Naduh mynta phin shong bad nga ha ka khet bishar jong nga!"

Kumta ka la long ka jingkhawai bah sa shisien ha kata ka jingsyiem. La ai hukum ban ai jingpynsum pynsait ia kata ka kmie jong ka Mahadei bad ban pynphong jaiñbha jaiñmiat ia ka de. Naduh kata, ki la im suk im saiñ baroh shi-iing. U lyoh ba dum jong ka jingkthang bad jingsngewsih um shym lah shuh ban jngoh halor jong ka.

Ki Jingkylli:

1. Kumno ka rangli shempap ka la iakynduh bad la u lok?

2. Jia aiu ynda ka la ioh khun?

3. Jia aiu ia i khun ka rangli?

4. Kumno ka rangli ka la ioh jingsuk pat ha ki sngi ka jinglongtymmen jong ka?

LYNNONG IX

KI SHRIEH BAD KI SIM

Shikynhun ki shrien ki iashong iasah halor kawei ka 'lawlynnong, ki iabam da ki soh bad ki jhur khlaw katba ioh. Katba dang syaid ka bneng, kim don jingpyrwa ei ei. Kine hai hai tang ka jingsngewbha suda Hynrei ynda mih ka tlang bad ka sdang trei ka khriat ia ki, kine phew rymbaiñ sa tang ka iashri Ka ding, ka theh ruh kim ioh ban syaid

Ha kawei ka sngi ki leit lap shilyngkhot u pai talu uba la ih bha. Ka snep jong u kane ka saw hoiñ hoiñ ha ka phyrnai, ha ka ithiang. "Une te u la dei u rnga ding," ki ia ong. Hangta ki la leit wad diengiap bran bran bad ki la tei shistui halor ita i lyngkhot pai. Ki sa iashong khrui bad ki iapyrsad pho-shi-pho ia ita i pai, ban dup meh ding ba kin ioh iasyaid.

Ka sim kaba shong halor u dieng uba hajan hangta ka la isynei shibun ia ki bad ka la ong, "Phuit ka shrieh bieit, kato kam dei ka ding! Keiñ noh wat iapyrsad ei", hynrei la ka ong katno katno, ki shrieh ki leit iohsngew shaei haba ki dang iadem sia-shi-sia ha uta u rnga pai jong ki. Shibit wan poi sa kawei ka sim bad ka la ong ia la ka tok, "To leit iakren ma

phi. U briew u ban sa i'ap jyllop ha um, u kynrup wat ia u 'langiap. Hato balei ki shrieh kiba nang ia khynñiuh khriat that-shi-that kin ym iapyrsad ding ia u pai talu? Ai kin ia pyrsad seh, haba ki da iakwah kiba pli. Kan ym lei lei ia phi, bad ia ki ruh kam pynmynsaw ei ei "

Hynrei kata ka sim kaba nyngkong kan leit sngap shano ia ka lok jong ka Ka nang sngewsat pynban ba ki shrieh ki leh bym salia kumta ia ka jingsneng jingpyni jong ka. Nangta ka la her na u dieng ban leit dem hamar pdeng ba ialang ki shrieh, bad ka la ong da ki 'tien bitar ba kin iakeiñ noh. Ki shrieh ki la nang sngewingkhong ia ka jingwan pynwit bad korbar kata ka sim, bad uwei na ki u la kem ñiat bad u la bthat ar lyngkhot ia ka "

Kaba mynsaw ban sneng ban kraw ia kiwei haba kim pan buit ne jingsneng na phi.

Ki Jingkylli:

1. Ha ka jingkhriat ka tlang ki shrieh ki sliew ding da uei?

2. Mano ba la beiñ ia ki bad kumno ki la leh ia kata ka nongbeiñ?

3. Kaei ka jingsneng ba ngi lah ban ioh na kane ka jingiathuhkhana?

....

LYNNONG XX

KA SYNRAI

1 O, sngewtynnad ka por Synrai,
Pyrthei bad bneng shu khlir!
Ki khlaw ki btap la rong phyrnai,
Lyer pyngngad ruh hir hir!
Kat shaba khmat jong ngi ka phai,
Tang jingsngewbha suda,
Sawdong jong ngi, ki lum ki wah,
Jingrwai ki pynsawa.

2. Khmih ki lyntait ha suiñ phyrnai,
Ki her, thapñiang ki pyiar,
Ki suh ki kięw, ki ialehkai
La ki sner ki siang diar!
Ki sur bun jait u ngap u lwai,
Ba ka wan rong ka lyer,
Ki sim ruh la ki sur jingrwai,
Na tnad dieng-ki pynher.

Jingkylli:

1. Thoh na la ka jingkynmaw ia ka jingrwai "Ka Synrai" da buh bad ki dak sangeh (punctuation marks) kiba dei.

....

LYNNONG XXI

U THARAI BAD U BUHTENG

Ha kawei ka por la don ki briew kiba don uwei u khun shynrang uba ki jer u Tharai. Mynba u Tharai u dang khynnah u la long uba isianti ha ka buit ka ak bad uba bit ha ki kti ki kjat jong u Ka jinglong jong u ki la ai jingkyrmen ia la ki kmie ki kpa ha ka lawei jong u, bad ki ngeit ba hadien habud un long u ban paw lymda don kaei-re-kaei ka ban pynkylla khongpong ia u

Ki kmie ki kpa ki la shai jingmut ba ka bha ban phah skul ia u Tharai. U Tharai ruh u la pynpaw ba u long uba minot, uba smat ba sting bad uba nep ha la ki jong ki kam. Hapdeng ki para khynnah, u Tharai u don uwei u paralok, u Buhteng, bad dei bad u ba u iajuh iajan eh Ka jingialong lok jong kine arngut ka la long kaba iajan haduh katta kaba ñiar eh ba kin iakhlad uwei na uwei pat bad ka jingiaphylliew jingmut jong ki uwei ia uwei pat ka la long kaba la palat.

Ha kawei ka sngi katba u Tharai u dang shong ha shakiar ïing ban pule la ki kot ki sla, la wan u Buhteng bad u la iawer ia u ban leit ialehkai. U Tharai u la ong, "Nga mut ban pyndepnoh shwa ia ki kot, bad tharai, kata kan kham bha khnang ban suk lashai." U Buhteng

u la kylliang ktien bad u la ong, "Hooid, nga ruh nga mut kumta keiñ tangba, to ia phi ngin ialehkai shwa shipor te ngin sa iakhreh keiñ." Ynda u Buhteng u la khroh eh, u Tharai da kaba u tharai ba u la lah hi ban pyndep ia la ka lynnong, u la leit ialehkai noh shuwa. Ynda ki la ialehkai kumta la lap kaba miet ym long pule kot shuh Kumta lashai mynstep shuwa ban leit sha skul, u lok jong u, u Buhteng u la wan bad u la kylli ia u la u lah khreh ne em ia la ki kot U Tharai u la iathuh ba ym shym ioh por shuh ban khreh kot namar la lap ka miet ka ialehkai Hangta u Buhteng u la ong, "Nga ruh ngam shym ioh pule kot shuh keiñ. Nga sheptieng ioh mai i Babu, to phi iapep skul noh shisien mynta yn sa ialeit pat lashai ynda khreh kot shwa la syit janmiet." U Tharai u la ong, "Tharai i Babu in mai keiñ lada ym lah kot, to phi mat iapep noh mynta shisien." La shibit janmiet u Buhteng u la leit biang sha u Tharai bad u la khroh ia u ban leit ialehkai. U Tharai ha kaba nyngkong um treh namar, u la mut ban pule kot noh Shipor ki la'ia khing, uwei u pynbor ban leit ialehkai, uwei pat u pynbor ban khreh la ki kot ki sla. Ha kaba khatduh u Buhteng u la jop da kaba ong, "Balei phin salia katta katta mynta ba dang sdang ka snem, la phi khreh ruh kam myntoi hi, ynda la jan ka eksamin te yn sa minot de triang. Kata te khreh ruh katba da khreh keiñ, ym klet shuh." U Tharai u la shah jop namar ba u tharai ba ka jingong u Buhteng ka long kaba dei.

Kumne ki sngi ki bnai ki la nangiaid, bad ka jingthrang u Tharai ban minot la ka kot ka sla ka la sahkut ha ka jingbuhteng Ha kawei ka sngi haba kine baroh arngut ki paralok ki iashongkai, u Tharai u la pynpaw ha la u lok ia la ka jingbabe ba um lah shuh ban pyndep la ka jong ka kam U Buhteng u la ong, "Hooid keiñ, kaba ong ma phi ka dei eh. Ba dei keiñ ban sngewsih lada ym lah ban khreh la ki kot hynrei nga pat ngam da sngew lei lei eh ia kata." U Tharai u la ong, "Phi te ba phim kwah ban pule te phim sngew ei ei keiñ, nga pat ba nga kwah ban pule te nga la duh phi." U Buhteng u la ong, "Ym dei phi ba ngam kwah kum ma phi, hynrei sngap ngan iathuh ia phi Ki tymmen ki ong ba ym bit ban pule than haba dang khynnah ba danglung ka jabieng, ioh kylla luiñ pynban Nga te nga sngewdei eh ia kata, bad ban ia kaba pynsniew ei la ka jabieng, te nga pyrkhat ba lah kaba sangeh shuwa ka leit skul. Phi ruh da pyrkhat bha, lah kaba sangeh shuwa, sa ialeit pat ynda la kham heh kham san Hangta te kat ba pule ruh ka la sah ha ka khlieh." U Tharai u la kylli, "PHi tharai ba ka long kumta shisha?" "Hooid keiñ, nga te nga sngewdei bad sngew shongnia ia kaba ong ki tymmen," la ong u Buhteng. Kumta ki la rai ban sangeh noh ka leit skul bad kumta ki la iapep ka leit skul.

U Tharai u la iathuh ia la ki kmie ki kpa ba um pat kwah leit skul ba dang khynnah eh, bad ba un leit pat

ynda la kham sngewthuh, bad ban shu khreh noh shwa ha la iing mynmiet mynstep. Ki ruh namar ba ki long kiba bieit ialade kim da sngewthuh bad sngewmyntoi ia ka jingkordor ka jingshongskul bad ba ki la kwah ban ioh myntoi da kaba pyntrei kam noh ia la u khun ki la shu sngap Kumta u kpa jong u u la ialam ia u sha lyngkha, bad ynda u la hikai ia u katto katne sngi, u la aiti ha u ia kawei ka jaka ba un trei pyndep.

U Tharai ruh u la sdang ban sngewtynnad, u da pyrkhat ruh ba un kham lah ma u ia u kpa uba la noh ka met. U la sdang ban leit trei ia kata ka bynta ba la ai ha u bad u la trei minot thop man ka sngi. Ha kawei ka sngi u la lap ia u Buhteng ha lynti. Haba ki la iaid katto katne, u Buhteng u la ong, "Sha kine ki thaiñ te phi, la bun sat ki nai rabit. Ia ngin iabeh rabit shwa shipor." Ynda u la pynshad khawiang ia u, u Tharai ruh u la leit iabeh rabit noh bad kumta la lap ka miet. U Buhteng u la ong, "To ngin ia wan trei pat lashai phi." Kum lashai pat ynda ki la poi ha lyngkha, u Buhteng u la kdew sa da ki sim bad la pynshoi ia u ban ialeit riam sim noh shuwa. U Tharai ruh da kaba u tharai ba ym lei-lei ia rat shipor u la leit bad kumta la bijai eh ka sngi baroh kawei. Ha kawei ka sngi ba shit than ka sngi, rieh tngen noh shwa, bad ha kawei pat ka sngi ba dum bad ba khriat eh ka bneng, syaid ding noh shwa, ia ka kam pat la shu buhteng ban trei pat.

Ynda la kumne-pa-kumne shu buhteng la ka kam baroh bad la pulom ka trei ka ktah U Tharai ruh da ka buit u Buhteng u la sdang ban shukor sa ia la ki kmie ki kpa da kaba ai bun ki daw Kumne keiñ ki sngi ki snem u Tharai ki la lehnohei namar ba la jop u Buhteng. La u mut ban rep ruh ym long, la u mut ban shu iaid khaïi noh ruh ym long, la u mut ban shu shong shakri noh ruh ym long satia, bad la u mut ban leh kano kano ka kam ruh bijai ei ka pyrkhat jong u, namar ba jop u Buhteng haduh ha kaba khatduh iawai u la kylla 'riewkai noh lane nongtuh nongshohnoh U Buhteng pat u la jop ia kiba bun ha kane ka rukom jingpynshoi jong u (la shisha don kiba um lah ban jop), u la kylla 'Suid lamiap, bad um ju paw shuh ha kạ dur u. briew hynrei u shu leit pynshoi pynshad ia man u briew, ka briew da ki ktien bang ktien thiang ba kin buhteng ia kiei kiei baroh U Tharai um ju thait ka mut dur; katba u Buhteng pat u ei u nongtuh ia ka por

Ki Jingkylli:

1. Mano ba la pyinwit ia ka jingpule bad jingtrei jingktah u Tharai?

2. Kiei ki buit u Buhteng ban tuh ia ka por u Tharai haduh ba u Tharai u la kylla riewkai?

3. Phi ioh jinghikai aiu na kane ka lynnong?

....

LYNNONG XXII

KA BEH DNGIEM

Ka dngiem ka long ka mrad kaba ngim ju tieng ha shnong jong ngi. Kane ka dngiem ka shait pynjulor ia ki jingthung jingtep jong ngi. Wei la poi ma ka ym sah phan sah shriew, bad ka khlong naduh dyngkhong. Haba kam ioh bam ka bam da ki dkhiew. Kan tang lap skum dkhiew hangno hangno, kan khlong da khlong ha ban da long thliew

Ka shait juh eh ban shong ha ki krem synrang maw. Hangta ka kha ka long Ban leit kum poi shajan ki khun, kan tang lap kan bam im Ka long ruh kaba doh satar.

Shisien ka wan bam phan ha shnong jong ngi Ngi tang shu tip ngi iabeh baroh shishnong. Ki kynthei jong ngi ki rah da ki waitbnoh bad shynrang pat la ki sum. Ngi beh ia ka bad ka kynhoi bad kam banse ban phet sha la krem.

Ngim ju tieng ba kan kem ne kynrup ia ngi. Ka tang la wan sha ki rangbah ki pynap da u sum na ka shadem hamar ba ka ieng rahe rahe bad kam leh ei ei.

Ki kynthei pat ki shoh da ka khmut waitbnoh na ka shata khmut bad ka kyrngah ngang ngang ka khlieh bad ka jlew pang artad Ka dngiem kam ju lah leh ei ei lada ioh ban tied na ka khmut jong ka

Nangta da kaba iaibeh ka phet shapoh krem Hynrei hangta ruh ngim ai jem Ngi sliew da ka ding kaba heh ha khmut krem ngi sa pyaw ne pyoh da u sohmynken bad sa kaweh da ka trap ia ka tdem sohmynken shapoh krem Tang shiphang kata ka synriah jhia-shi-jhia, atshi-shi-atshi Kan ialeh ban rieh katba lah Hynrei khatduh khatwai kan mih bad sa leh ia ka katba mon

Haba dei ba dei ka her iap nangta bad wat lada pei lut ki snier ruh kan her lamwir bad kan nang bthat la ki snier bad bam iaiaid ia la ki snier katba ka nang phet Kaba kum kata ka long ka dngiem bad ngim ju pyllait suk ia ka

N B. - Kane ka rukom ki shait dch ha ki thain Nongspung, Mawiang bad Khatsawphra

Ki Jingkylli:

1. Ka dngiem ka long ka mrad kaba Kumno?

2. Kumno ki briew ki ju leh haba ki lehbeh dngiem ha ki por ba kham mynshuwa?

....

LYNNONG XXIII

I MISS FLORENCE NIGHTINGALE

Ngan iathuh mynta shaphang iwei i kynthei iba la pynkyntiew ia ka kam sumar nongpang sha ka kyrdan kaba donburom Ita i kynthei i dei i Miss Florence Nightingale

La kha ia i ha ka nongbah Florence kaba ha Italy ha ka snem 1820 Ki kmie ki kpa jong i ki dei na England, bad khyndiat por hadien ba la kha ia i ki la leit shong shata ba ki don la ka jong ka iing Kum i khynnah rit i la ju sngewbha eh ia ki khunbynriew, bad i la ju pynlong ia kita ki khunbynriew jong i kum kiba pang, i da sumar bha ia ki, bad teng teng i pynlong ia ki kiba kheiñkti kheiñkjat. bad i teh ia spain ia ki ha ka rukom kaba itynnad bad ibit eh

I Florence i la long iba sbun ia ki mrad ba ri ha ïing ruh Shisien i la iakynduh ha lynti ia uwei u tymmen nongapblang uba ialam ia uwei u ksew ba la mong, ba la shoh beiñ da ki khynnah runar. Uta u nongapblang u la mut ban pyniap noh ia uta u ksew ban pyllait ia u na ka jingshitom. I Florence i la pan ia uta u ksew na u tymmen ba in sumar pynkoit ia u. U tymmen u la ai. Da

ka jingsumar basbun jong, i uta u ksew u la koit pat Uta u tymmen u la kmen eh

I Florence naduh ba i dang khynnah hi i la ju sngewbha ban leit khmih ia kiba pang sha ki iing jong ki bad ha ki hospital ruh I la ju shitom jingmut shibun eh haba i la ioh i khamtam ia ki nongsumar pang kynthei (lane ki Nurse) ba ki biej eh, bad ba ki leh tohmet ia ki nongpang Ki nurse ha kita ki por ki long kiba khlem ioh jinghikai ei ei ha ka kam sumar pang, bad kim ju leh ei ei ruh ban pynsuk ia ki nongpang Ki hospital ruh ki long kiba jakhlia bad bunsien eh ki nurse ruh ki long kumjuh. I Miss Florence Nightingale i la ioh lad ban leit jingleit sha ri France, Germany, Italy ban leit jngoh kai ia ki Hospital. Ha kita ki ri i shem ba kiei kiei ki khambha shikatdei ban ia kaba long ha ri Bilat.

Haba i Miss Nightingale i la dap 29 snem ka rta, i la ioh lad ban leit shongskul ha ka kam Nurse ha Germany. I la pynlut tang khyndiat bnai hangta bad i la wan phai sha la shnong ban iarap ia ki nongpang kiba duk kiba ha ka shnong jong i bad ki nongrit kiba marjan. Hadien katto katne por i la leit sha ka nongbah London ban iarap ia ki Hospital kiba sumar ei ia ki nongpang.

Hamar kita ki por la khie ka thma Crimea hapdeng ka England bad ka France ha kawei ka liang

bad ka Russia pat ha kawei pat ka liang La don ka jingshad kmen kaba khraw ha ri Bilat haba la jop ia ki Russia ha madan thma Alma, hynrei haba la poi ka khubor shaphang ka jingshahshitom ki shipai na ki jingpang bad ki jingmynsaw hadien ka thma la pyndum ngain ia ka ri baroh kawei.

Haba la iohsngew shaphang kaba kat kata ka sat, i Miss Florence Nightingale i la tyrwa mon sngewbha ia lade ban leit trei ia ka kam sumar nongpang ha ka Hospital kaba don ha ka nongbah Scutary hapoh dewlynnong Crimea Ka Sorkar Bilat ka la pdiang ia ka jingtyrwa jong i da kaba shadkmen La thung Superintendent ia i halor laiphewphra ngut ki nurse ki ban ialeit ryngkat bad i ban trei ha ka Hospital kaba hangta ha Scutary

Haba ki nongthiah pang ha Scutary ki la iohsngew shaphang kane ka khubor kim ngeit ba ka lah ban long Hynrei i Miss Nightingale i la poi biang biang ha ka hospital I tang shu la poi, i la kyrngah khlieh haba i la iohi ia ka jingjakhlia, ka jingjynjar ki nongpang bad ka jingkynrum kynram ka bym don thylliej ban iathuh. Ha ki baranda bad ki lynti iaid hapoh Hospital ki iathiah lang kiba mynsaw ha la ki riam shipai, bad ki jaiñ ba bit snam ba la tyrkhong bad dambit ha ka doh. Ki jingthiah ki long kiba bit jakhlia ba iathiah iadem lang bad

briew bad khnai bad jynreiñ bad simad bad jaid dkhiew laiphew ka jait I Miss Nightingale bad la ka jong ka kynhun ki nurse, haba ki la iohi ia ka jinglong kaba kum kane, ki la klet ia ka jingthait jingjrem hadien ka lynti kaba jngai ba ki la iaid. Ki la sdang shisyndon ban trei ia ka kam Ka kam kaba nyngkong ba ki la'sdang ban trei ka long ban shna ka jingshetja, ban khreh jingbam ia ki nongpang, bad ka jaka sait ban pynkhuid ia ki jaiñ ki nep ban pyniap bad pynduh ia ki kynja jait khñiang baroh I Miss Nightingale i la jop ia ki nongsumar pang shynrang ban pynkohnguh ia ki ba kin shakri da kaba iai shah bad kaba minot Namar ka jingkitkhia bad ka jingtreishitom jong i, baroh ki nongtrei lem bad i kim nang ban shong alhia Hangno hangno ba poi i Miss Nightingale, ki nongpang ba la jan iap ki sngewpeitmat kdar

Ka la jia te hadien ba i la trei hynriew bnai hapoh Hospital bad kumjuh ruh ha ki jaka sumar nongpang ha madan thma, i la kem pang da ka khieshoh kaba jur Ki doktor ki la pyrkhat ba in ym lah im shuh, hynrei katno ka jingkmen ka la long haba la iohsngew ba i la nangkham shait Hamar kita ki bnai ka thma ka la kut, hadien ba ki Phareng bad ki French ki la jop ia ka nongbah Sebastopul La ong ba i Miss Nightingale in leit phai noh sha ri Bilat, hynrei im treh satia namar dang don bun spah ki shipai kiba pang bad mynsaw ki

bym pat bit satia ban kit ia ki sha la ka ri I la trei shitom shuh shuh na ka bynta ban pynsuk ia ki shipai da kaba plie ia ki Library bad ki jaka pule kot na ka bynta jong

Na man la ki dong i la ioh jingiaroh bad jingpyrto U Sultan ka Turkey u la ai sngewbha ia i ka khadu mawkordor, ka Syiem Victoria ka la ai sngewbha uwei u maw kordor ba la mutdur da u Khunsyiem Albert La kren iaroh shaphang jong i ha ka dorbar Parliament Ka Sorkar ka la tyrwa ban leh burom ia i ba in leit phai sha la ka ri ha kawei ka jhad thma, hynrei i la kyrngah bad i la leit phai jar jar i da shim ia ka kyrteng sin i Miss Smith, khnang ba ki briew kin ym ithuh ia i Haba i la poi sha la iing i la iaid kiar ia ka tyngkong, i la leit rung na kyrpong iing Hadien shitaiew ne, bun ki paidbah ki la ialang ban pdiang sngewbha ia i, hynrei im treh satia ban pdiang ia kano kano ka jingaikhublei paidbah

Ka ri Bilat ka la leh burom ia i da kaba seng kawei ka Phon ha ka kyrteng jong i ban pyntbit ia kiba trei kam nurse, bad ha kaba sdang kata ka phon ka la heh palat ia ka hynñiew lak tyngka

Ki Jingkylli:

1. Hangno bad mynno la kha ia i Miss Florence Nightingale?

2. Kaei ka kam ba i Miss Florence Nightingale i ju sngewtynnad ban leh nadUh ha i dang khynnah?

3. Kaei ka kyrteng ba i Miss Florence Nightingale i la shim shipor mynba i la wan phai sha la ka ri na la ka jingtrei jong i? Balei i la leh kumta?

4. Thoh lyngkot katba phi tip shaphang ka jingim bad jingtrei i Miss Florence Nightingale?

5. Kumno ka ri Bilat ka la leh burom ia i Miss Florence Nightingale?

....

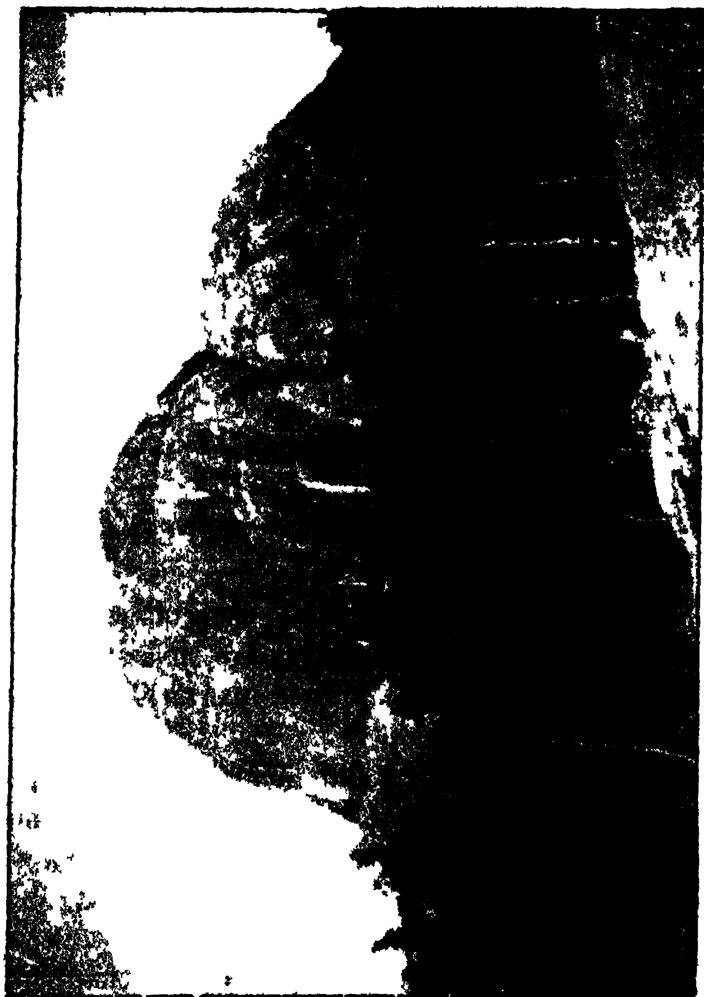
LYNNONG XXIV

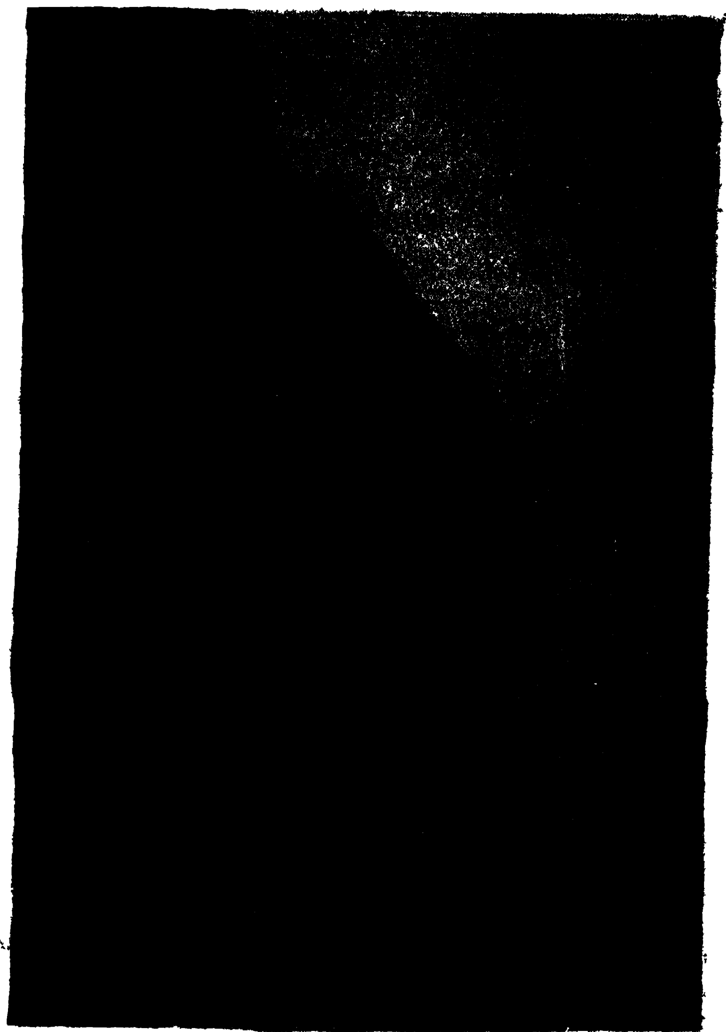
U KYLLANG BAD SYMPER

U KYLLANG u long u lum mawsiang uba ieng ha kawei ka madan ha ki thaiñ Khadsawphra hajan ka shnong Rymmang, bad u don tang kumba lai mail na Nongrum.

U SYMPER u long u lum uba ieng ha kawei pat ka madan ha ki thaiñ Maharam, hajan ka shnong Kmawan bad ka Mawlyngnu. U don tang kumba ar mail na ka surok Mawphlang Mawsynram

Kine ki lum baroh artylli ki long kiba itynnad tam hapdeng baroh ki lum ha Ri Khasi Jaiñtia.

Ki tymmen Khasi mynhyndai ki la ju tharai ba don ki blei ha kine ki lum baroh ar Ki kyrteng kita ki blei ki long u Kyllang bad u Symper Don kiba tharai ba kine baroh arngut ki ialong shipara, hynrei kiwei pat ki ong ba ki shu iadei shilok La kumno kumno, baroh arngut ki ju ialeit iawan kai sngewbha uwei sha uwei pat

Ka jingiathuhkhana pateng ka ong ba shisien kine ki blei ki la iakajia aiu re. U khun bynriew um lah ban tip thikna ia ka daw jingiakajia kine ki blei, namar ki long sha lyndet, ba ka khmat jong u kam lah ban iohi bad ka shkor kam lah ban iohsngew. Ka hamsaia kaba la poi ha ka jingtip u khunbynriew shaphang ka daw jingiakajia jong ki, ka long ha kane ka rukom·-

Kine ki blei ki la ialehkai sngewtynnad ha kawei ka por Katba ki dang ialehkai ki la sdang ban iapynpaw la ka jong ka jong ka jingkhlain bad ka jingstad. Katba nang slem kata ka jingialehkai, ki la poi sha kaba ki iashongshit. Hadien hadien, na kaba iashongshit ki la poi sha kaba ialeh shisha, haduh ba ki la iabitar bym lah ong shuh. Haba kim lah ia jem shuh katno katno ruh ki la sdang ban ialeh da ka bor U Symper u la shat ia u Kyllang da ka ktieh, da kaba thew ban tyllep noh ia u hapoh khyndew, bad u Kyllang pat u la kawang ia u Symper da ki maw. U Symper u la khat da ka ktieh na madan haduh ba sawdong jong u sah lajan u mawsiang

suda. U Kyllang pat u la khoh la kbong lut ia ki maw na trai jong u katba dang lah ban ioh, bad haba la lap ba tap ktieh noh, u la pied ia ki maw syrtap na la krung bad ka skhep, haduh ba u la sah sa tang u maw dohnud tylli mlun.

Ka jingialeh jong ki ka la neli siem jlang, haduh ba u khun bynriew u la shyrkhei rem ban sngap ia ka jinglynguh ka khyndew na ka jingiakyrhuh bad jingiabyrthen jong ki, bad ban peit ia ka tdem bad pui pui kiba mih na kata ka jingialeh.

Hadien ka jingialeh kaba la lko pom, u Symper u la mong bad mynsaw jur ka khlieh bad ka krung haduh ba u la hap dem ngon ha khmat u Kyllang. U Symper u la dem pynrit khop ia lade katba u Kyllang pat u la ieng pynat shadem kum u sing uba ieng leh kob bad leh jop, u da peit dom la ka khmat sha ka phang u Symper.

Ia kine ki dak ki shin, lah ban dang shem haduh mynta. Ha trai lum Kyllang ñiar eh ba kin don ki maw, ka don tang ka dew ktieh kaba iong bad kaba sboh bha ha kaba ki man kyrhai ki dieng ki siej ha ki them ranab lum jong baroh sawdong. Ha kjat lum jong u Symper ki dap tang da ki maw suda, ka khyndew ruh ka long kaba stang halor u mawshyiap, bad ka long ka bym bit shuh ia ka rep ka riang. U Kyllang u long u mawsiang ba tylli mlun, hynrei u Symper pat i kum u mrad uba dem,

namar ka kliar jong u kaba shaphang shatei ka la twa bad namarkata, ka la kham lyngkot Ha ka krung u Symper kaba shaphang sepngi ki don haduh mynta, ym duna lai tylli ki thliew krem kiba heh, kawei na ki ka long kum ka kamra kaba heh kaba biang ban rieh slap kumba 400 ngut ki briew

Ki Jingkylli:

1. Iathuh lyngkot balei ba ha trai lum Kyllang ym ju kham don maw, katba ha kjat jong u lum Symper pat dap tang da ki maw suda.

2. Don aiu ha ka krung u Symper kaba shaphang sepngi?

....

LYNNONG XXV

KA JINGWAN KA PYREM

1 Ka tlang ba pjah ka la leit noh,
Ki lyoh dum thah ka suiñ la lait,
Ka pyrhut khriat kam donbor shuh,
La wan ka pyrem syaid.

2. Ki jyrngam khrek ki lum baiong
Ki khlaw ki sei ki sla ba im;
Da jaiñkup thymmai la pynphong,
Ha pyrthei bym lah rim.

3. Ki them, ki madan, ki phuhmat
Da u phlang jyrngam bad ki jhur,
Ki lyngkha ki ap i'u nongbet,
Ki ong la jan ka por.

4. Ah katno jingbha jong U Blei,
Ba khyndew jong ngi u wan jngoh,
Ka lyiur, ka tlang, ka pyrem de,
Ki dak jingieit baroh.

Ki Jingkylli:

1. Thoh na la ka jingkynmaw ia baroh saw tylli ki dkhot na ka jingrwai "Ka Jingwan Ka Pyrem", da buh bad ki dak sangeh (punctuation marks) kiba dei.

2. Kiei ki dak jong ka jingwan ka por pyrem?

....

LYNNONG XXVI

KA PUKNI, KA MIAW BAD KA SNIANG

Ha kliar uwei u dieng, ka pukni ka la thaw la ka skum; ha ka thliew kaba hapdeng ka la shong ka miaw khlaw; bad ha ka krem kaba ha trai dieng ka la shong ka ñiangkhlaw bad la ki khun. Hangta ki iashong sui

paramarjan, bad lymda pynsniew kata ka miaw ba sianti da ka jingkren siar jong ka, ki la iashong suk kumta. Ka kren kumno? Nyngkong, ka leit kiew mian mian sha kata ka pukni, bad ka la ong, "Ko lok ba ieit, ngi la iap noh baroh; ka thie ka sniang kaba jakhlia kam ju leh ei ei baroh shisngi hynrei tang ban dait ia ki thied jong une u dieng bad nga shu suba ba ka leh kumta, khnang ba, kan ioh lad ban poi sha ki khun jong ngi keiñ. Nga hynrei ngan khmih bha ia la ki jong haba nga shong ha ïing baroh shibnai. Ym bit kumta lok?" Nangta ka pukni ka la sheptieng her Kata ka miaw, ka tang shu mih na skum ka pukni, ka leit hiar sha krem kata ka sniang ha trai uta u dieng, bad ka la leh mynleh sngewsih shibun, bad ka la ong, "Nga tharai ba phim shlan ban leit jingleit mynta mo?" Ngam leit balei ong ka sniang. "Ñiuma," ong ka miaw, "Kata katba phi mon hynrei nga la lap iohsngew ba katei ka pukni ka la ong ia la ki khun, ba kan pynkhawai ia ki da ki sniang, bad ka shu ap ban iohi ia phi ba phi leit jingleit. Ioh ka leit tuh kawei na ki khun jong nga haba ngam don ha ïing, ngan leit noh ho." Kumta kata ka miaw da kaba shu par tuh mynmiet mynmiet ban leit wad jingbam, bad ba ka shu leh mynleh shong ap baroh shisngi ha thliew, kum kaba sheptieng eh, ka la pynkhiuh ia ka pukni, bad ia ka sniang haduh ba kim nud ban leit jingleit shano shano ruh. Namarkata, ynda khyndiat sngi ki la iap thngan, bad pukni bad sniang, bad ki khun jong

ki baroh; bad kata ka miaw bad ki khun jong ka ki ioh bam doh ia ki.

Ka Jingsneng:- Ko lok, wat ju sngap ia ka jingsaham ki paramarjan ba sianti, kine kiba kren siar ki pyniatur ia u tnga bad ka tnga, ia ka kmie bad ki khun, bad lada ioh kin wiang ding ia ka pyrthei.

Ki Jingkylli:

1. Mano ba la pynsniew ia ka jingiashong suk hapdeng ka pukni, ka miaw bad ka sniang?

2. Balei ka sniang bad ka pukni ryngkat bad la ki khun ki shu iap ei?

....

LYNNONG XXVII

KI PURISKAM LUSHAI

I. U PUPAWLA

Don ka puriskam ki Lushai shaphang uwei u briew uba kyrteng u Pupawla. Une u ap ia ka lynti sha ka shnong kaba iap, u da bat la ka ryntieh bad u khnam. Kat kiba iap ki dei ban iaid na ka jaka shong jong u; la kin sdang iaid kiar da kumno kumno ruh, ha kaba

khadduh kin shu dei iaid hi na ïing jong u. U siat ia ki; hynrei ia kiba nang behmrad haba ki dangim, ia kita u pyllait. Kumjuh u pyllait ia kiba ju thaw jingkhawai Lada u mut ban siat ia u khynnah u un iasaid bad un ong, "Kumno phi tip ba lada nga im ngan ym long uba nang behmrad bad ba ngan ym thaw jingkhawai?". Te u Pupawla u pyllait ia u khynnah ynda u la iohsngew ia kane ka nia. Ia ka jaka ba iashem lang ki surok ki ju pyniasyriem kum u Pupawla.

II. KA PUNG RI

Shaphang mihngi ka ri Lushai hajan Champhai don ka pung ba ki khot ka Pung Ri. Ki Lushai ki ong ba ki riewiap ki dei ban iaid na ka haba ki leit ha shnong kiba iap. Ki tip ia kata ruh namar shisien ki briew ki leit iabeh mrad sha kata ka liang katba ki dang sha khlaw kumta, ka tnga jong uwei na ki ka la iap, bad hamar ba ka la poi ha ka Pung Ri ka pyrta ia la u tnga, ka ong, "Ym don briew ha ïing ban sumar ia ki khun. Phin shem khyndiat ki dohkha ba la shet halor tyngier." Uwei na kita ki nongbehmrad u la sngewthuh ba dei ki ktien ka tnga jong u. U la sngewkhuslai shibun, u la leit wan noh sha la ïing, bad u la shem ba ka tnga jong u ka la iap, bad ia ki dohkha kumba ka la ong.

III. "HRING-LANG-TLANG"

Haba u Lushai u iap ki ong ba u leit sha ka shnong ki riewiap. Hamar lynti shata ki ong ba u don u lum na uba u lah ban iohi ia kiba im. U sngewkhuslai shibun na ka bynta kiba dang sah hadien. Kumta kita kiba la poi shwa ha kata ka shnong, ki wan ai um ia u ba un dih, khnang ba un klet noh ia kiba im. Bad ki pyntynsat syntiew ha ka shkor ba un ym kyrtiang dien shuh. Kumta u sa suk ha la ka shnong thymmai.

Ki Jingkylli:

1. Iathuhkhana lyngkot shaphang —
(a) U Pupawla.
(b) Ka Pung Ri.
(k) Hring-Lang-Tlang.

....

LYNNONG XXVIII

KA JINGSUMAR SUKHER U BLEI IA NGI

1. Ha khmih sim bneng ki her ha suiñ,
Kim bet, kim ot, ne lum ha thiar;
Hynrei U Kpa Uba ha bneng,
Ia ki U bsa U iai sumar

2. Ha khmih ki 'tiew lyngkha ki phuh,
Kim thir shitom lane kim thaiñ;
Hynrei u Solomon ba stad,
Tang kum uwei um lah kup jaiñ.

3. Iada U Blei U iai sumar,
I'u phlang lyngkha ba mih hajuh;
Mynta u phuh lashai la bret,
Un iai sumar ia phi kumjuh.

4. To wad shuwa Hima U Blei,
Bad ia ka hok jong U artad;
Te ia kiei kiei baroh,
Yn sa ai tam ha phi bun wat.

Ki Jingkylli:

1. Mano ba iai sumar bad pyndap pynbiang ia ki jingdonkam jong ngi?

2. Batai katkum na ka jingsngewthuh jong phi ia ka dkhot kaba saw.

3. Thoh na la ka jingkynmaw ia baroh saw tylli ki dkhot na ka jingrwai "Ka Jingsumar Sukher U Blei ia ngi" da buh de bad ki dak sangeh (punctuation marks) kiba dei.

....

LYNNONG XXIX

KA SYNDUK KSIAR

Shisien ha kawei ka por la don uwei u nongthohdieng uba duk shisha eh, bad ka kmie jong u ruh ka la iap Une u la im da kaba trei shitom ban leit thoh dieng man la ka sngi ban leit die ha iew, ban ioh bsa ia lade bad ia la ki khun rit.

Te ha kawei ka sngi katba u dang leit thohdieng ha iwei i lawbniap, hamar shiteng sngi, u la thait ym dpn pyrthei shuh na ka jingthang jong ka sngi, kumta u la leit ban rieh tngen ha trai jong uwei u diengsning uba heh, bad namar ka jingpyngngad ka jingbeh hir hir jong ka 'er sepngi, u la iohthiah lyngngai

Te hamar ka por shiteng synñia u la kyndit na kaba iohthiah bad ynda u la peit sawdong jong u, u shem pynban

ba dei hapoh khlaw. Hangta u la pisa jingmut eh shaphang la ki khun rit ba lehse ki la iap thngan Hangta u la ieng shisyndon bad u la ong, "Ngan leit sha la ki khun, bad lada ki la iap, ngan pyniap noh sa ialade ruh"

Hynrei shwa ba un leit noh, ki la wan mih na shadien jong u lai ngut ki thei jaitnia kiba bhabriew sat bad kiba la riam tang da ki jaiñ lieh su la bad kiba ka khmat jong ki ka phyrnai kum ka jingphai jong ka bnat sngi ha ka iit Kine ki dei kita keiñ ki pun laingut

Katba une u nongthohdieng u dang peit lyngngoh ia ki, ki la wan shajan jong u bad kata ka hynmen jong ki ka la kylli ia u kumne, "Ko Bah, phi wan donkam aiu shane la katta por?" Te u la jubab da kaba iathuh ia ka jingshem lanot jong u baroh bad shaphang ka jingtrei shitom jong u ruh

Hangta kata kaba-ar pat ka la ong ia u, "Ko Bah, lada phim shym la iathuh ruh ngi la tip hi ia kata baroh la ki khun rit jong phi ruh wat khuslai ei ei naba ngi la wan sumar hi ma ngi hynne baroh shimiet."

Namar kane ka jingsbun jong ki, une u nongthohdieng u la dem ngon ha ka khyndew kum ka dak-ban pynih ia ka jingsngewnguh jong u ia ki. Hynrei kata ka para kaba duh jong ki ka la ong kumne:

"Hakhmih, ko Bah, ngi dei kita kein ki puri laingut shipara. Te mynta ngi wan ban pyllait ia phi na ki jingshem jynjar jong phi baroh ha kane ka pyrthei."

Ka tang shu la kren, u la wan mih sa uwei pat u samla uba bhabriew kum ma ki hi, u da rah ruh ha ka kti jong u ia kawei ka synduk kaba la thaw tang da ka ksiar ba nylla suda. Kata ka hynmen jong ki ka la ong, "Ko Bah, une u dei uta kein u shakri jong ngi bad kane ka synduk ka long kata kein ka jingiarap kaba ngi wan ban ai ha phi."

Kata kaba ar pat ka la ong, "Ngan ai ia phi ko bah, saw tylli ki jingsneng kiba kongsan eh, bad to da sumar ba phin ym bakla lane klet ia ki. Kita ki long kine:-

(1) Phi dei ban long uba sngewrit bad uba burom ia kiwei.

(2) Phi dei ban long uba ieit bad uba jemnud.

(3) Phi dei ban long uba da pyrkhat bha shuwa ba phin leh ia kiei kiei baroh.

(4) Phim dei ban iathuh ia kine kiei kiei hano hano ruh.

Lada phi bakla ia kine, phin [illegible] biang shaba sdang jong ka jingim jong phi."

Kata kaba lai pat ka la ong, "Shim ia kane ka synduk ksiar, to rah bad to da sumar bha khop ia ka ban ym don mano mano ruh ba ioh ia ka. Hakhmih ma phi ruh phi ei ban plie tang shisien lai bnai. Te phin lap hapoh jong ka ba don artylli ki mawkordor kiba rem bha." Kumta u la kylla long uba riewspah hadien katto katne por, bad u la imsuk imsaiñ kyrhai. Kita ki khun jong u ruh, da ka jingsumar bad ka jingiarap kita ki puri, ki la nang san ha ka rynieng bad ka jingbhabriew haduh ba ki la long kiba bhabriew tam eh ha kata ka por.

Uta u syiem, hamar ba uta u nongthohdieng u wan die ia kita ki mawkordor, u ju peit bad pyrkhat lyngngoh, nangno u ioh ia kine. Khatduh eh u la kylli ba u la ioh nangno bad mano ba la ai ia ki ha u. Te u nongthohdieng uba biéit u la iathuh ba la ai ia u da kita ki puri.

Mynta une u nongthohdieng u la klet noh ia ki jingsneng jong ki puri, bad namar ba la iar ka pud ka sam, u la sngewsarong ia lade. Te ha ka jaka ban long uba suk shirta, u la dei ban duh noh ia baroh kaba u la don.

Ha kawei ka sngi, katba u dang iaidkai ha kawei na ki kper soh jong u, kine ki puri ki la wan ban iakynduh biang ia u. U tang shu iohi ia ki, u la kynmaw ba u la lyndet ia ka jingsneng jong ki. Te u la iam sngewsih

kthang eh bad u la kyrpad jur ia ki ba kin shah ia u ban kylla kaba mut. Hynrei ka hynmen jong ki ka la ong kumne: "Koit Bah, ngi la leh bha ia phi haduh katta katta, hynri phi hi phi la pynlong ia lade ban duh noh ia kine kiei kiei kiba ngi la ai ha phi mynshuwa."

Kaba ar pat ka la ong, "Ngi la ai ia phi ki jingsneng kiba biang hynrei phim suidñiew ia ki, kumta phim don hok ban long uba suk uba saiñ shirta."

Kata kaba khatduh pat ka la ong, "Hakhmih mynta, ia kiei kiei kiba phi don mynta yn shim duh noh, bad phin sah ha kajuh ka jinglong kumba mynshuwa " Kumta ki la jah noh na u Ynda u la leit phai sha la iing, u la iam kthang eh ia la ka nusib hynrei ym don lad shuh

Te ia ka ïing paki dulan jong u la pynkylla iingtrep noh bad ia ki mar ki mata jong u ruh la shim noh

Ki khun jong u ruh mynta ki la kylla long kiba sniewbriew kumba mynshuwa. Hangta une u khun ka bieit bad ka sarong u la dei ban im biang kum u nongthohdieng ban ioh bsa ia lade bad ia la ki khun. Da kumne keiñ la pynkut noh ia ka jingim jong u.

Jingsneng:- Ka jingsngewrit, ka jingleh hok, ki jingleh adkar bad ka jingjemnud ki lam sha ka kyrdan

bad ka burom jong ka jingim; hynrei ka jingsarong ka lam sha ka jingshitom bad ka jingjot.

Ki Jingkylli:

1. Iano u nongthohdieng uba duk u la iakynduh ha kawei ka miet hapoh khlaw?

2. Kiei ki saw tylli ki jingsneng kiba kongsan kiba ka puri kaba ar ka la bthah ia uta u nongthohdieng baduk ban sumar bha?

3. Aiu ka puri kaba lai ka la ai ha uta u nongthohdieng?

4. Jia aiu ia uta u nongthohdieng ha kaba khatduh? Balei?

....

LYNNONG XXX

KA SULTANA REZIA

U Sultan Altamsh na ka jait syiem Mraw u la don shibun ki khun shynrang bad kawei ka khun kynthei kaba kyrteng ka Rezia. Kine ki khunsyiem baroh ki long ki bymlarkam, hynrei ka Rezia ka la long kaba shalak bad stad naduh ba ka dang rit. Kumta u kpa u ieit shibun eh ia ka. Hynrei ka la pynlyngngoh ia u mano ban kiew ha ka khet jong u ynda u la iap. U la tip ba kam ju

dei ka rukom ia ka kynthei ba kan synshar kum ka syiem ha ka hima La katta ruh u la, hikai ia ka bun kiei kiei naduh ba ka dangrit ia kaba u khunsyiem u dei ban tip

U ju pynbud ia ka kat shaba u leit. U shait leit behmrad ryngkat ryngkat bad ka Haba don kiba ieng ialeh pyrshah ia u, u ju pyndem ia ki haba ka don lem bad u Nalorkata, u hikai ia ka ban nang shong kulai U hikai ruh ban nang bat ryntieh bad siat khnam U pynmlien ia ka ban nang ban kalaiñ wait bad sum da u sum U hikai ruh bun ki jingstad ha ka kot ka sla U hikai shaphang kumno ban synshar hima U ai jingstad ia ka, ia ka rukom im jong kiwei ki ri bad ka jingstad saians

Ha ka jingthiah iap jong u, u la khot la ki myntri korbar ri hajan jong u U la kren ha ki ba kin thung syiem da ka Rezia ha ka jaka jong u. Ki la shu sngap la ka sngap Kim nud ang shikyntien ruh Hynrei u la sngewthuh ia ka jingbymmon jong ki ban bud ia ka jingbthah jong u

Ynda u la iap ki myntri korbar ri ki la buh ha ka khet da u Ruknuddin uwei na ki khunsyiem. Une u Ruknuddin um nang satia ban synshar. Ha ka jaka kata, u la pynlut la ki sngi ki por ha ka jingleh sngewbha bad tamasa. U la lehmon bad pyniap

ishyrkhei ia kat kiba u sngewdei ban pyniap. Kane ka la pynsyier mynsiem wat ia ka Rezia ruh. Ha kano ma ka khyllipmat u lah eh ban phah pyniap ia ka de; kumta ka Rezia ba sian ka la thawbuit.

Man ka Sngi Thohdieng ki paid Musulman ki shait leit dem ban duwai ha ka Iingmane Bah kaba hapoh Delhi. Ha kawei ka sngi Thohdieng ki tang shu dep, ka Rezia ka la kiew ban kren nalor rynsan Ka tang shu sdang kren u paid nongduwai u la phai khmat lut sha ka Ki la sngewieit ia ka jingsawa sur thiang jong ka. Baroh ki la ju ithuh ia ka Ki la shahshkor kyndiang sha ka

Ka tang shu kut ka jingkren, u paid nongduwai baroh u la mareh sha ïingsyiem. Ki la kem ia u Ruknuddin, ki la set patok ia u bad buh pli da ka Rezia ha ka khet. Shipor ki jingkhih kulmar ki la jem jai. Hynrei bun na ki rangbah syiem kiba don shajngai kim kohnguh syiem ia ka. Don napdeng jong ki kiba ialeh pyrshah ia ka. Ka la donkam ban ialam ia ka kynhun shipai pyrshah ia ki.

Ka la long kaba shyrkhei ia kiba ialeh pyrshah ia ka. Hynrei ka la leh kmie ia kat kiba ieit bad niewkor ia ka. Haba ka shong bishar ha ka khet syiem ka phong da ki jain syiem bad ka jainphong ha ka khlieh jong ka.

Ka bishar hok ia la ki raiot bad ai jingsneng ia kiba leh bakla.

Ha kawei ka por ka la leit ban pyndem ia u Altunia uba ialeh pyrshah ia ka. Don na ki nongbud jong ka kiba shetkylla ia ka. Ki la kem ia ka ban leit lam ia ka sha u Altunia. Ki la pynkiew khet pat da u Bahram, u para arkmie jong ka. Hadien hadien ka la iasoh lok bad u Altunia ban wan hiar thma ia u Bahram. Hynrei ki la shah jop. Ki la phet iap na madan thma, hynrei la kem im bad pyniap ia ki baroh arngut.

Ki Jingkylli:

1. Uei u kpa jong ka Sultana Rezia?

2. Iathuhkhana lyngkot shaphang ka Sultana Rezia katkum na kane ka lynnong ba phi pule.

....

LYNNONG XXXI

KA JINGPYNJAH THNGAN

1. **Phim ju peit thuh kumno u ngap**
U phet kylleng kylleng?
La lut ka um syntiew b'u kjap,
B'un kit sha iing b'u seng.

2. U sing tymmen ba shong ha krem,
U kyrhuh hu-shi-hu;
U khlem da wad, un shu ioh jem,
Ka bam kan wan, ru ru?

3. Tyngab ba khie dangstep phyrngab,
Dang saw ha shkor ka pah.
Te phi tharai jingpah ab ab,
Jingthngan kan lah pynjah?

4. Myrsiang ba thiah jaipdeh mynsngi,
Phi mut un ioh kem syiar?
Ym dei b'u shang lapmiet khlem sngi
Hapoh kynjah jar jar?

5. Hato kam dei te ka jingong,
Ka ktien ba kren tymmen,
"U maw tyllun ba shong kynrong,
Um lah lang sohpailen"?

Ki Jingkylli:

1. Thoh na la ka jingkynmaw ia baroh san tylli ki dkhot na ka jingrwai "Ka Jingpynjah Thngan". Da buh ia ki dak sangeh (punctuation marks) kiba dei.

2. Kumno ki jingthaw bapher ki lah ban ioh la ka bam? Aiu kane ka hikai ia ngi?

....

LYNNONG XXXII

U NONG-SAMARIA UBA BHA

U Jisu U la iathuh bad U la ong, "Don uwei u briew uba leit jingleit na Jerusalem sha Jerikho, bad u la hap hapdeng ki nongtuh kiba haba ki la pynlyngkhuid ia u, bad ki la shon ia u, ki la leit noh, ki da iehnoh ia u kum uba la iap. Te uwei u lyngdoh da kaba jia ryngkhat u la wan hiar na kata ka lynti, bad haba u la iohi ia u u la iaid kiar noh sharud lynti. Kumjuh ruh de uwei u jaït Lebi, haba u la poi sha kata ka jaka, bad haba u la iohi ia u, u la kiar noh sharud lynti.

Hynrei uwei u kynja Samaria, katba u dang leit jingleit, u la poi haduh ha u; te haba u la iohi ia u, u la sngewsynei, bad u la wan ha u, bad u la spaiñ ia ka jingjngem snam jong u, u da theh ha ki ia ka umphniang bad ka waiñ, te u la buh ia u halor u mrad jong u hi, bad u la wallam ia u sha ka iingbasa, bad u la sumar ia u

Te ha kaba lashai, haba un sa leit noh, u la sei noh ar tyngka bad u la ai ha u trai ïingbasa, bad u ong ha u, "To sumar ia u; bad kaei kaei ruh ba men pynlut tam, nga, ynda nga wan phai pat, ngan siew pat ia me."

Na kine lai ngut uno, me mut, uba la long paramarjan ia uta uba la hap hapdeng ki nongtuh?

Ki Jingkylli:

1. Mano ba la iarap ia uto u briew ba la hap hapdeng ki nongtuh? Aiu uta u nongiarap u la leh?

2. Kiei kito kiba la iohi hynrei kiba la iaid kiar noh na uto uba la shah lute ha ki nongtuh?

3. Mano napdeng kito lai ngut, phi tharai, ba la leh ia ka kam kaba bha?

....

LYNNONG XXXIII

U SIVAJI

Ha ka por ka jingsynshar u Akbar bad u Shahjehan la don ki thma kiba jur hapdeng ki Mogul bad ki syiem ka Ahmednagar. Ha kine ki thma la don uwei u riew ialehthma uba kyrteng u Shahji uba la ialeh na ka liang ka Ahmednagar. Ngin iathuh khyndiat mynta shaphang ka jingshlur u khun jong u.

Ha ka Map India phin iohi ia ki lum ba ki khot ki Western Ghats. Ia ki pyntha kiba sawdong jong kine ki

lum ki khot ka Maharashtra. U Shahji u la don katto katne tylli ki bri ki khyndew ha kane ka thaiñ, bad u la don ruh ka khyndew bad kawei ka iing ha Poona. U la don ruh uwei u khun uba kyrteng u Sivaji. U Shahji u la shong ha ka jaka ha kaba u donkam ban trei, hynrei u Sivaji u la shong ha Poona ha kaba la pynsan pynrangbah ia u hapoh ka jingsumar uwei u Brahman. Ka kmie u Sivaji ka kular ia ka blei Siva ba lada ka ioh khun shynrang kan jer kyrteng ia uta u khun ha ka kyrteng jong ka bad tang shu ioh ka la leh kumta, ka la jer ia la u khun, u Sivaji.

U Sivaji um shym da sngewtynnad eh ha ka kam pule kot pule sla. U kparad jong u u la long u riewthma uba pawnam, bad u Sivaji ruh u la kwah ban long uba kum ma u. U la pynlut ia la ka por ha kaba shongkulai, kaba iakalaiñ waitlam bad kaba shang khlaw hapdeng ki lum bah. U la ialang bha bad ki briew kiba shong hapdeng ki lum bad u la tip lut ia ki lynti khim lyngba jong kine ki lum.

Haba u kpa jong u u la iap, u Sivaji u la ioh bynta ia ka hok u kpa jong u kaba ha Poona. U la don bad u khyndiat ki shipai, bad ryngkat bad kine u la ju hiar thma ban lute ia ki ri kiba marjan. Katba u nangjop u la nang kham shlur kham shlur, haduh ba u la nud ban ialeh ia ki shnong jong uwei u syiem uba khraw, kumta ba u syiem

u la pynlong ka jingiateh lok bad u u da ai ia u ia kawei ka jaka kaba ki khot ka District Konkan. Tang kumta hi hadien khyndiat por, u Sivaji u la ioh ban lum ki shipai ialehthma haduh 60,000 ngut. Ryngkat bad kane ka kynhun shipai ba khraw, u la sdang ban hiar thma bad lute ia ki Mogul ba khlaiñ bor kiba long ka jingshyrkhei ia baroh ki hima kiba don ha kito ki por. U Patsha Mogul u la phah ia uwei u Jernel uba kyrteng u Shaista Khan pyrshah ia u Sivaji. U Shaista Khan u la ioh kñieh ia ka Poona, bad u la shim ia ka ïing u Sivaji ban shong ban sah U Sivaji u la sdang ban pyrkhat lad da kumno un ioh pat la ka jong ka ïing.

Ha kawei ka miet, haba ki paidbah nongonkurim kiba bun ki dang iarung shapoh shnong Pòona, u Sivaji ryngkat bad 25 ngut na ki nongbud ba shlur tam jong u, ki la iarung lang shapoh ryngkat bad ki Haba ka jingiaid paidbah ka la poi ha syndah ka ïing jong u, u Sivaji u la rung kynsan shapoh bad u la pyniap ia u nongapphira Ia u Shaista Khan bad ki lok jong u la pynkyndit bad u Sivaji u la ioh pat la ka jong ka ïing. Ia u Shaista Khan, hamar ba u dang phet, la ioh pam pyndkhut lai tylli ki shympriah kti da u Sivaji. U la lait im da kaba ryngkoh lyngba ka jingkhangïit. Ha kata ka por ki briew u Sivaji ki nang lute ia ki ïingjaiñ jong ki Mogul.

U Sivaji mynta u la ioh shibun ka jaka bad ka kynhun shipai kaba khraw eh. Ha ka snem 1668, u la pynbna syiem ialade halor ka Maharashtra, bad u la pynlong ia ka Rajgarh, ka nongbah jong u.

U Patsha Mogul u la sngewdiaw shibun haba u la iohsngew shaphang kane. Namar ba kam dei ka kam kaba jem ban pyndem ia u Sivaji, u la thaw da kawei ka buit ban riam ia u. U la khot sngewbha ia u Sivaji ban leit sha Delhi, u da kular ban pynlong ia u u Lat jong ka Dekkan U Sivaji u la leit bad u la iashem bad u Patsha. Ka la jia haba u la rung hapoh nongbah, u Patsha ym shym la leh burom ia u ha dorbar kumba ka la dei ia u ban leh. Mynta, u Sivaji u sngewthuh ba la shukor ia u bad ba ha ka jingshisha u la kylla long u koidi jong u patsha Mogul. La buh ki nongap pahara sawdong ia ka ïing ba u shong, hynrei u Sivaji ym tieng ei ei. Ka jingsian jong u ka la pyllait ia u. U la phah noh sha la ïing ia baroh ki lok jong u. U Patsha u la pyrkhat ba mynta haba u sah marwei, kan jem shibun ban pynbor ia u ban iasuk bad u.

Ha kawei ka sngi u Sivaji u la pynbna ba un phur un siang ia la u kpa ba la iap. Ka ju long ka rukom ha ki por kiba kum kita ban thaw ka jingkhawai ia ki Brahman ne ki Lyngdoh. U Sivaji u la pynkhreh kyrhai ka bam ka dih bad u la thep ia ki jingbam ha ki shang

kiba heh ban leit bah sha ki. Ki nongap pahara u Patsha ki la tynjuh ia kita ki shang katto katne tylli bad ki shem tang ki jingbam thiang suda. Ynda la poi ka por premmiet, u Sivaji u la rieh ialade hapoh kawei na ki shang thep jongbam bad u la phah bah shabar ka ïing jong u Uwei na ki nongbud jong u u la pynkhreh uwei u kulai na ka bynta jong u shabar shnong. U Sivaji u tang shu lait shabar, u la kiew joit halor uta u kular bad u la mareh bak. Ynda sa katto katne u la riam ialade kum u nongkhrong, bad da kane ka riam u la ioh poi pat sha la ka jong ka ri.

Hamar kita ki sngi, ki Mogul ki dang ialehthma bad uwei u syiem uba khlaiñ na Dekkan U Patsha, namar ba u la sheptieng ba u Sivaji un leit ialang lok bad uta u syiem, u la pyrshang bad pynsngewbha ia u da kaba ai nam syiem ia u. Nangta u Sivaji u la sdang ban pyrkhat kumno ban pynbha ia la ka hima. Ym shym la long uba la nang la stad ha ka jingshongskul, hynrei u la long uba proh jabieng.

U Sivaji um ju pynsyrwa ia la ka por ha ki kam leh tamasa. U long u Hindu uba skhem, bad u la pynkit shibun ki kam hima sima ha ki Brahman jong ka Maharashtra. U la pynmih ki aiñ ban pynduh ia ka jingthok jingshukor. U la hiarthma ban lute ia ki hima kiba bun, bad wat ka ri Bengal ruh ka khynñiuh

hakhmat kine ki jinghiarthma jong u. Ki nongbud u Sivaji kim ju pynmong pynmynsaw ia ki nongrep, ne ia ki kynthei khynnah.

U Sivaji u la ñiew burom eh ia la ka kmie. Namar kine ki jinglong ba bha jong u, ki briew jong ka Maharashtra ki ieit burom ia u haduh katta katta. U la seng ka hima kaba iar naduh ka Wahbah Narvada shaduh ki rud jong ka Wahbah Krishna. Dei tang namar u Sivaji la pynlong shitylli ia ki nong-Maharashtra kum kawei ka jaidbynriew. U Sivaji u la iap suk ha ka snem 1680.

Ki Jingkylli:

1. Kumno u Sivaji u la ioh ia kane ka kyrteng?

2. Iathuhkhana lyngkot shaphang ki kam bashlur jong u Sivaji kum u nongialam shipai kiba la wanrah ka bor bad ka burom ia u.

………………………………

LYNNONG XXXIV

U KSEW BAD KI DKHIEW RIT
(I Khanatang na Ri Naga)

Ha kawei ka sngi Synrai uwei u ksew u leit mih bloit sha ka jaka u nongdie doh bad u la tuh shilyngkhot ka doh. Uta u ksew u la bam-sa-bam haduh ba u la shlei ka doh haduh ryndang hynri um man lah pynlut satia ia ka baroh. U la pyrshang ban iehnoh, hynrei kata ka doh ka la ibang katta katta ba um sngewnud iehnoh satia. Hangta u la pyrkhat, "Ban da nga don ar nierbah ngan klun ia ka baroh katba ka don, te ngan ym thngan shuh. Lada kawei ka nierbah kan thngan, kawei pat kan dang pynsah mynsiem hi ia nga," bad kumta u la peit jawdud biang ha ka doh

Shen shen u la iohi katto katne ki dkhiew kiba par ha ka doh. Bad kita te ki la long ki nonglum jingbam ba la phah da ka syiem ba khraw nam jong ki. U la khie joit da kaba bitar bad u la tim la tla ia kine ki 'khiewrit ha ban da biang u da ong, "ïiw nongtuh! wat tuh ia ka doh jong nga; ia nga hi kata kam biang wat tang shimet ruh"; bad u la bam shuh, "ka nierbah jong nga ka donkam palat shuh ban ia kata iehnoh shisyndon, lymda kumta ngan ktha

shngiam ia phi baroh" Nangta u dkhiew tymmen u la par sha ka shkor u ksew ioh u ksew un ym lah iohsngew, bad u la kyrpad ia u ban shah ia ki tang khyndiat u da ong, "Ñiuma ko rangbah, phi phi shu iohei, hynrei ngi pat ngi lah ban ioh da ka jingsbun jong phi. Shikyntien ha phi kan dap kan biang ia ka hima jong nga baroh kawei; shah ia ngi ban iaioh bynta lem tang shishyit."

U ksew, namarkata, ynda u la pyrkhat jylliew u la tyrwa shibynta na kata ka doh Kumta ia uwei na ki nongrah khubor ba nep napdeng ki dkhiew la phah lam khubor sha ka syiem jong ki

Kum ban siew kylliang, ka syiem ruh ka la khot sngewbhà ia uta u ksew sha ka shad ka kmen jong ki ryngkat bad ka khawai ka dawai. Ha ka sngi kaba bud haba ka khawai ka dawai ka dang shongshit bha u ksew u la wan mih sha ka jaka ka syiem dkhiew. Ka syiem dkhiew ka la tyrwa shisien bam doh ktung kum ka jingbam ba bha tam ba ka lah ban ai. Hynrei ka rit katta katta ba um lah ioh satia. La ong ba um lah satia ban sma wat tang hangno ba ka don.

Hamar kata ka por ka ksing ka dhah, ka shad ka kmen ka la wan poi sha khmat ka syiem. Hynrei namar ba u ksew u la sngewbitar ia la ka jingbymsngewhun u la iuh bad kyrdem ia kata ka ksing ka dhah ia kaba la

pynlwet thiaw Kumta ka syiem ka la ieng joit na la ka khet syiem da ka mynsiem bitar bad ka la hukum ia ki shipai.

"Kynthah, kynthah, kynthah ha u ksew khlem da shah jem

Kynthah da ka bor bah, dei khawpud uba phet rem.

Tur sha ka jingialeh, thom da ka bor baroh

Leh la ka leh tyngeh, wat kheiñ ia ka doh "

Kumta ki shipai dkhiew ki kynthah bor bah Ka syiem dkhiew ka long kaba nang ba stad, ba kumta ka ai hukum ha ki shipai ha ka rukom rwai phawar Bad da shisha, kaba iap na ka bynta ka kam paidbah ka kit ia ka burom syiem

Ha kata ka por ki nongiabam dkhiew baroh ki ialum ha ka lyngkhot doh ktung ba la ker tawiar da ki nongtalat kam Kata ka doh ktung ka long ka jingbam ia ki dkhiew baroh jong ka khawai dawai, kumta ba ki nongiabam ki dang ia ot ia kata ka lyngkhot doh lyngkhot lyngkhai ka ban iasam bynta. Ka long kaba heh katta katta, ba ka la i kat u lum bah ha khmat jong ki. Don kiba ong "Ade wow ka jingbam aiu

kaba kat kane ngi ioh mynta ka sngi!" Bad kiwei ki iaban ktien, "Em, em, lada ngi lah ban pynlut ia ka ha kane ka bam khawai dawai, ngan kylla kyrteng noh " Bad ki la iarkhie iap-ang iap-ler (Lehse man u dkhiew u don mar là ka kyrteng)

Kumta kumta hi, hamar ba ki dang iarkhie pashait shar, u ksew u la iohi ia kata ka lyngkhot doh ktung, bad shisyndon u la klun hapoh shyntur, kumta ba baroh ki dkhiew kiba iadem halor ka doh ki la kynthah sni hapoh shyntur, kumta u la pang bad bitar Ki dkhiew ki la iakynthah ia u haduh pdot; sa ia ki nierbah bad ki snie.

U ksew u la lynñiar kliang bad u la kyrpad ia ka syiem ban hukum ia ki dkhiew ban sangeh noh kaba dait, bad baroh ki dkhiew na ka nierbah jong u ki la iamih ki da rwai ka jingrwai jop thma.

Khatduh khatwai, u ksew u la kular ban ym leh bakla shuh pyrshah ia ki dkhiew Kumta u ksew u la hap ban nguh hapoh ka jingsngewsynei ka syiem dkhiew.

Ki dkhiew rit ki don la ka kynhun ialang bad halor kita ki don la ki niam ki rukom bad la ki hok ki riti ba la buh halor jong ki.

Ki Jingkylli

1 Kumno ki dkhiew ki la ioh bynta lem na kata ka doh jong u ksew?

2 Balei u ksew u la shah kynthah pat ha ki dkhiew hadien?

3 Kumno u ksew u la lait pat na kata ka jingshah kynthah ha ki dkhiew?

LYNNONG XXXV

KA KTIEN KHASI — KI KTIEN KYNNOH

KI VERB

aiti-aijat
aibam-aisa
pyniap-pynim
pynsuk-pynsaiñ
ainguh-aidem
iathuhkhana-iathuhkhadeh
pynduh-pynsep
wad-thud
iasneng-iakraw
pynsniew-pynsmeh
ibha-imat
shynroiñ-shynriap
iathied-iadie
duh-tan
trei-beng
aisut-ailor
bishni-bishnot
thiah peit-thiah ngor
iasam-iapied
iakop-iasop

pynbha-pynmiat
sngewthuh-sngewthaw
khyrwait-khyrwing
iabam-iadih
khroh-kjor
saidthma-saidktien
kren-khana
pynshoi-pynshad
minot-ador
pynsum-pynsleh
pynjem-pyntuid
sad-kñyllong
mudui-phirat
iajam-iakieh
iarap-iabeh
iathew-iawoh
kyrshut-kyllan
iasong-iatap
byrngem-byrsit
kynshew-kyndiap
iabuit-iasap
shong-sah
iasuit-iatang
siew-tda
iakhalai-iabilai
ialum-ialang

bampong-sapong
mynsaw-mynsnam
kñia-khriam
shaniah-shakhien
sheptieng-shepsmiej
iakha-ialong
ithuh-ithaw
kyrpad-kyrpon
pule-dangle
riam-beit
ialur-iapah
bsa-pjah
iadoh-iadait
iashad-iakmen
iarwai-iasiaw
pyrkhat-pyrdaiñ
kylli-pyrthew
iashoh-iadat
iamai-iania
ryngkang-ryngkoh
iarah-iarong
iathoh-iatar
iasmai-iaspot
duwai-phirat
shuh-pen
puh-daiñ

bamram-bamshah
thngad-thngaw
kynrum-kynram
kynnoh-kynta
ruma-rutit
pynjuh-pynjem
aibuiñ-aithiang
sin-rngop
mastieh-ryngkang
kamai-kajih
kawiat-sympat
ianam-iaud
kynpha-kynme
kyrkhu-kyrdoh
mon-khusi
sngewsih-sngewkynsha
bynda-byndop
iapduh-iaptan
iarap-iariew
salia-salaid
ri-dup
thawdur-thawdar
iakhmih-ia-i
iatim-iatla
iaieit-iathoiñ

....

LYNNONG XXXVI

KA KTIEN KHASI — KTIEN KYNNOH

KI ADJECTIVE

babieit-bathem
longshuwa-manshuwa
basmat-basting
donburom-donsurom
baphylla-baphyrsoi
khlemraiñ-khlemsuiñ
kylluid-kyrwar
balehraiñ-balehsuiñ
bapahuh-bapahai
bakhiah-banang
kyllaiñ-kyrjaw
bashait-baeh
khyrwaiñ-khyrweh
barem-bamuh

balorni-balorhap
batngit-batngar
bapyut-bapyar
basuk-basaiñ
bañiun-bañiep
khapnap-khapbit
balamwir-balamtham
jaipdeh-jaisngi
barim-bajah
bajem-batuid
badkhoh-badkhia
bakhrew-bakhriap
iwkhong-iwkhap
hyndai-hynthai
basniew-basmeh
jylluiñ-lymphuiñ
donbor-donsor
bakhyllah-bakhylliang
badon-baem
sohkhruh-sohkhram
baduk-basuk
dangkhie-dangsan
bakyreit-bakyrsleit
baioh-bakot
bapang-bajhia
jemnud-jemhin
bamatlah-bamatpei

baiap-basap
bakhraw-batri
bajngai-barwang
barit-baria
kyrkieh-kyrdar
batamti-batamjat
sarong-sapei
iwtung-iwsat ne iwkhap
alhia-alput
balyngkhuid-balyngbiang
ingkhong-ingkhait
bakloi-batna
tipsuk-tipduk
bathait-bajrem
bariewbha-bariewmiat
baraikhoh-baraidiaw
balamler-balambait
lutphut-lutsha
mapik-adkhar
babang-bashngiam
bakthang-bajlah
banang-bastad
basian-batip
tipduk-tipsuk
bajew-basat
thaba-thalep
balalot-bakangar

bahok-basot	lamler-lamput
bajot-bapei	barnadan-barnadiah

....

LYNNONG XXXVII

U BUDDHA

Ka don kawei ka jingiathuhkhana kaba s ngewtynnad shaphang uwei u 'riewkhraw ka ri India uba la im kumba 2000 snem mynshuwa Ka kyrteng jong u ka long u Buddha

U dei na ka jait syiem Ka kyrteng u kpa jong u ka long u Suddhodana bad ka kmie jong u pat ka Maha Maya Debi U Suddhodana u la long u syiem uba bha katta katta U la long uba riewblei bad uba hok, u bym ju klet ia ki kam mane blei baroh kiba dawa ia u ba u dei ban leh U la sngewsih katta katta namar ba u la ioh tang ki kynthei suda U la duwai jur ha ki blei jong u ban ai khun shynrang ia u. Ha kaba khatduh u la ioh uwei u khun, bad u la kmen shikatdei eh. U la jer kyrteng ia uta u khunlung u Siddhartha. Kaba sngewsih ka long ba ka kmie une u khunlung ka la iap haba u dang tang hynñiew sngi ka rta.

Ynda une u khynnah u la dap katto katne snem ka rta, u kpa jong u u la buh ki nonghikai kiba nang ba stad bun rukom La hikai ia u ia ki jait jinghikai baroh ba la khmihlynti ba u khunsyiem u dei ban nang. U Siddhartha u la pyni ia lade ba u long uba nep jabieng ha ka liang ka kot ka sla U la nang ban pyndonkam ia u sum bad ka waitlam, ban shongkulai bad shonghati ha ka rukom kaba stet bad ba phylla katta katta.

U Syiem Suddhodana u don kawei ka jingkhuslai na ka bynta la u khun, bad kata ka long namar ba u Siddhartha ym sngewhun satia ha kaei kaei ruh. La u la pynialang ia u bad ki parakhynnah bakhraw batri jong ka hima, kynthei bad shynrang, um leh juh satia. La u la buh ia u hapdeng ki nongrwai nongsiaw, ki nongput ki nongtem, hangto ruh i kumba ka jingmut jong u ka her shano tip, ym i iadei bad kiwei ki para khynnah. U kpa jong u u la pyrkhat ia ki lad baroh, u la pyndonkam ia ki buit baroh ban pynsuk bad pynsngewbha ia la u khun, hynrei daei daei ruh ym lah. U Siddhartha u kham sngewbha ban shong marwei bad iaidkai weibriew, khlem kwah iakren briew badno badno.

U syiem u la pyrkhat ba don tang kawei ka lad kaba lehse kan pynsngewbha bad pynhun ia ka jingkwah u khun jong u, kata ka long ban pynshongkurim ia u.

U la phah wad khynnah samla kaba bit ba biang kylleng ka hima na ka bynta u Siddhartha Da kaba shitom ki la shem kawei ka khynnah samla Hadien ba la shem kumta, la mih kawei ka jingeh, bad kata ka long, u kpa kata ka khynnah u la pyneh ba un ym ai la ka khun ban pynshongkurim ha u Siddhartha U la ai ka daw pyrshah ia u khunsyiem ba u long u bym don jingmad ia ki jingialang bad ki jingialehkai bad ki kam ialeh sngewbha.

Ban pyni ba u khun jong u u long uba bit eh; u syiem u la thaw kawei ka jingialehkai tamasa kaba khraw La khot sha kata ka jingialehkai ia ki sama kiba khlaiñ ba ba nang ha ki bun jait ki rukom ialeh ban iashim bynta. Da ka jingialeh khlaiñ bad ialeh stad ha kata ka sñgi la shem ba u Siddhartha u la long uba tbit tam hapdeng ki nongbat waitlam bad nongbat ryntieh bad khnam. U la pyni ia lade uba stad ha kaba pynher kulai bad pynher hati ruh. U la long ruh u nongjngi um uba khlaiñ.

Shen shen hadien kane la pynbeit ia ka jingshongkurim u Siddhartha bad kata ka khynnah samla. Hynrei ka jingshongkurim jong u kam shym lah ban pynkylla ia ka jinglong kaba u ju long. Ki jingpyrkhat jong u ki dem sha kiei kiei kiba iadei bad ka jingsuk ka mynsiem, um don jingmad satia ia baroh ki jingsngewbha pyrthei.

Shisien ha kawei ka sngi, katba u dang iaidkai da ka kali l'yngba ki surok shnong, u la iohi ia uwei u briew uba tymmen lob bniat uba itlot bad ikhrew harud surok, u bym lah iaid shuh khlem u shanduh .U kylli ha u kariwan jong u balei uta u briew u long kumta Ka jubab jong u ka long, "Baroh ki briew ynda ki la tymmen kin sa long kumto Haba dang shait dang khlaiñ ngi iaid ngi ieng, ngi mareh ngi her, hynrei ynda tymmen ngin sa long kum uto u tymmen " "Ia noh" la ong u Siddhartha, "nga ruh ngan sa kylla tymmen kum uto ha kawei ka sngi "

Ha kawei ka sngi, u la lap ia uwei u briew ba u thiah harud lynti namar ba u la pang jur da ka khieshoh U i pisa kum ban sa dkhut mynsiem U Siddhartha u la kylli ha u lok jong u balei ba uta u briew u long kumta. La iathuh ia u ba dei namar ba u pang. Hangta u la pyrkhat khia eh ha lade, "Kata ngi ruh ngi lah ban kem pang? Balei ba donkam ban pang?" Kita ki jingpyrkhat ki la pynsynñia tiaw ia ka jingmut jong u.

Ha kawei pat ka sien, katba u dang iaidkai ha rudnong, u la iohi ia ki briew shibun ba ki iaiam bad ialynñiar, ki da bah ia ka metiap ha ka krong ban leit thang. Haba u la peit ia kito ki briew kiba lynñiar kthang ba ki da thap la ki shadem bad patar la u ñiuhkhlieh, u la ong ha lade, "Ani pleng! U briew u

long uba dap da ka sat bad ka shitom. Don ka jingtymmen! Don ka jingpang! Don ka jingiap! Da kumno u briew u lah ban lait na kine ki jingjynjar?" Ka jingim jong u ka dap tang da ki jingyprkhat kiba kum kine bad sngi bad miet.

Nangta shuh shuh, ha kawei ka por u la iohi ia uwei u pukir uba kup shiliang sem shiliang, u bym don mar mata ha ka pyrthei. Ka khmat jong u ka iphuh bad isuk kynjai. Ym don dak jingkhuslai satia ha ka main jong u. Haba u Siddhartha u la kylli ha la u lok, uta u briew u dei uei, la iathuh ia u ba u dei u pukir blei. U isuk mynsiem bad ijaijai ka khmat namar u la iehnoh lut ia ka pyrthei. Um don jingiadei shuh bad ei bad ei ruh. Ym ieit iano iano bad um isih iano iano. U la pynsuda lut ia lade ban pyrkhat tang shaphang U Blei.

Kine ki jingiohi ki la ktah jur ia ka jingmut jingpyrkhat une u khunsyiem, haduh ba ha kawei ka sngi u la kut jingmut ban phet pukir noh na la ïing. U kpa jong u, kumno-re-kumno u la tip shaphang kine ki jingpyrkhat jong u, bad namarkata u la buh ki nongap ha man ka jingkhang jong ka ïingsyiem, bad ha baroh ki khyrdop shnong

Ha ka por bym don ba khmihlynti mano mano mynmiet, u la mih na ïing bad uwei u nongsynran

bajan eh jong u. Ym don ba tip mano mano ruh shaphang kata. Shwa ba un mih na ïing u la leit khmih khatduh ia la ka tnga bad ia la u khun ba dang khunlung eh. Um kyrsiew ia ki na ba thiah, u sheptieng, namar u tip kin ym pyllait shuh ia u.

Ynda u la iaid jngai bah baroh shimiet, da u kulai, u la poi ha kawei ka jaka kaba kynjah. Hangta u la loit ia la ka jaiñspong bad la ki jaiñkup khunsyiem jong u, ia la ki mawkordor ba u ju deng ha ka met, u la ai ia ki baroh ha uta u nongsynran U la sei ia ki waitlam napoh ka sop bad u la ot nog ia u 'ñiuhkhlieh. U la shim da ka riam pukir bad u la iakhlad noh bak bad uta u-lok jong u.

Haba u syiem u la tip shaphang kane baroh ma u ryngkat bad ka ïingsyiem baroh kawei ki la sngewsih ym lah ong shuh. Haba la phah wad ia u, u la poi shaduh lyndet ka hima u kpa jong u. La leit ban khroh ia u ba un wan phai pat sha la ïing hynrei ym lah leh ei ei ruh

Kata ka hima sha kaba u la leit shong ki khot ka Magadha. Haba ki briew ki la iohsngew shaphang jong u ki la iawan lum wan lang ban jngoh ia u. Wat u syiem kata ka hima, u la leit ban khroh ia u ba un leit shong noh ha ïingsyiem hynrei ym treh satia. U la shong harud kawei ka wah, u da pynsàja sat ia la ka met ban wad ia ka jingsuk mynsiem. Um kham thiah bad

miet bad sngi, bad ka jingbam jong u ruh ka long tang khyndiat eh katba ia ai isnei ki briew ia u

Hadien katto katne por ba u la pynshitom sat ialade kumta u la shem ba kine kim lah pynmyntoi ia u U la sdang ban bam ban dih biang kum ki parabriew baroh, bad u la kylla eh kylla khlaiñ pat. Nangta u la leit shong ha trai uwei u dieng uba ki khot ha ka tien dkhar u Dieng Bo, bad hangta la wan ka jingshai ha u. La plie kdar ia ka mynsiem bad ka jingmut jong u bad u la iohi ia ka lynti kaba shai da kaba u briew u lah ban shem ia ka jingsuk bad ka jinghun ha la ka jingim Haba shim kyllum ia kata ka jingkmen jong u, ka long, tang da ka jinglong jingim ba bha, u briew u lah ban suk.

Haba u la shem ia kane ka jingshai, u la mih sha ki shnong ki thaw ban pynphriang ia ka jinghikai jong u. Ki briew ki la pdiang ia u da kaba sngewkmen Naduh ki syiem, kiba khraw batri bad ki paidrit paidria baroh ki la sngewbha ban pdiang bad bud ia ki jinghikai jong u. Wat u kpa bad kiba ha ïing ha sem jong u ki la kylla long ki nongbud jong u baroh.

Naduh kata ka por ba u la shem ia kata ka jingshai, ki briew kim khot shuh ia u, u Siddhartha hynrei ki khot Buddha, kaba mut "Uba ioh jingshai."

Ki Jingkylli:

1 (a) *Kaei ka kyrteng thymmai jong u Buddha?*

(b) *U dei u khun jongno?*

(k) *kaei ka jinglong jong u Buddha kaba la pynsngewsih ia la u kpa?*

(d) *Am u kpa jong u u la leh na ka bynta la u khun?*

(e) *Iathuh lyngkot kumno u Buddha u la ioh ia kane ka kyrteng ba thymmai bad kaei ka jingmut jong ka?*

....

LYNNONG XXXVIII

KA JINGIATREILANG

Haba ngi iohi ia ka sor bad ia kiei kiei kiba khraw bad kiba phylla ngi ju ong ha lade, "Ah ba nga ruh ngan da ioh ia kane bad ia katai, — ba nga ruh ngan da long kumne bad kumtai."

Ngan iathuh ia phi ba ym don kaei kaei ruh kaba khraw ha kane ka pyrthei ba la jia bad ba la leh khlem da don ka jingia iei lang.

Ngi ju shait ong ia lade kum ki Khasi ba ngim lah ban iakot ha kaei kaei ruh bad kiwei kiwei ki

jaidbynriew, bad ngi kloi eh ban kynnoh ia ka daw ha ka jingduk. Ka don ka daw shisha ha ka jingduk, hynrei don ruh ka daw balei ba ngi duk. Ka jinglong ki jaidbynriew kiba shai bad kiba stad ka long ban beh pynher krad sha jngai ia ka jingduk khnang ba kan wan ka jingdap kyrhai.

Ka atiar kaba bha tam bad kaba skhem tam ia kano kano ka jaidbynriew ban jop ia ka jingduk ka long da ka jingiatreilang. Ka jingduk ka long ka nongshun kaba khraw eh ia ngi ki briew. Namar ba ka long kaba khraw ngim lah ban jop ia ka khlem ka jingiatrei lang. Ha ki ri kiba shai kum ha America bad Russia ki nongrep kim ju shem shitom ban die ia la u khaw u kba ha ka dor kaba biang. Kumno ki leh? Ha kawei-pa-kawei ka dong jong ka ri ki don ki Seng Iatrei Lang. Baroh ki nongrep ki don la ka jong ka jong ka Seng, bad kine ki Seng Iatrei Lang ki ia sngewthuh jingmut kawei bad kawei pat. Uwei pa uwei u nongrep u leit ai ia la ka mar ha la ka Seng, bad ka pat kan pyniaid bad pyndie ha ka dor kaba thikna kaba iadei lang bad ka ri. Haba don uno uno u nongrep uba donkam tyngka kloi, ki ju ai lylliang ia u na ka Seng katba kum ka mar jong u. Ynda la die lut ia ka mar ki sa sam ia ki tyngka katba kum ka mar ba uwei-pa-uwei u la leit buh. Da kaba leh kumta ki nongthied kim lah

ban khniot iano iano. Lada jia ba ka mar ka sah, ka Sorkar hi ka iarap ban pyniaid ia ka shaduh bar la ka ri.

Ngan pyni nuksa mynta ia kawei ka shnong kaba ngin jer kyrteng ka Sohphlang Kane ka shnong ka don tang 100 iing, bad ka long tang phra mail na Sor Shillong Ki briew baroh kiba don ha kane ka shnong ki long ki nongrep. Ka jingrep kaba kongsan ka long ka kait. Ka dor ka kait ba ki die ha shnong ha ki nongkhaïi ka long ar anna shinat bad ka dor ha Shillong ka long hynriew anna shinat. Shisien ong ngin ong, ia ki nongkhaïi ba ki la leit lehbein ia ki nong-Sohphlang kiba pli. Hynrei kam dei kumta Ki nongkhaïi ki dei ban iohnong shibun namar ki dei ban kheiñ ia ka jingshitom ha kaba leit ba wan, kaba wad kaba lum, kaba kit kaba bah

Ki nongrep kiba pli kim banse ban die ha ka dor kaba tad namar ban leit die ha Shillong don ka jingshitom bad ki jingeh kiba kum kine.

Ban leit sha Shillong tang arnat ki kait ba la biang die yn lut shisngi, yn donkam ban ap ha iew baroh shisngi, bad lada ym lah die yn hap kit kylla biang sha shnong lane die ha ka dor kumba shu bret ei. Lada iwei i briew shi-iing kin ialeit sha iew ngi lah ban mutdur bunjait ki jingshitom bad ki jingeh sngi. Ban ia kaba leit die sha iew la kham lah pynban ban

die noh ha shnong wat ha ka dor kaba tad katno katno ruh Ka jingmih ka long baroh ki briew ki la ngiah ban rep namar ba tad eh ka mar Namarkata, baroh shishnong ha Sohphlang ki briew ki ıa kyndoı jakpoh

Kumno lah ban iarap ia kane ka shnong ba kin im kham bha? Da ka jingiatreilang lah ban leh shibun, kumne -

Ka Seng Iatrei Lang jong ka shnong kan lum ia ki mar ba mih na shnong ban leit pyndie sha Shillong Namar ba kawei kawei ka ıing ka don mar mar khyndiat ka mar, la biang ban leit kit ia kata ka mar tang san ngut ki briew Ha ka jaka ban leit iew shispah ngut mynta tang sanngut ki leit bad khyndaiphewsan ngut ki ioh ban leit trei ban mih jingmyntoi Da kane ka shnong ka la myntoi Kawei pat, haba sanngut ki nongkit ba la dap kit ka mar ki poi sha Shillong ki nongthied ki la iaknieh namar ba ioh ia ka dor kaba khambha ban ia kaba leit die da ki shiphew ngut ki nongdie khutia kiba khmih tang kumno ban pyllait dor noh khnang ban wan phai kloi sha ıing. Kane ka long ka rukom iaid ki iew ki hat

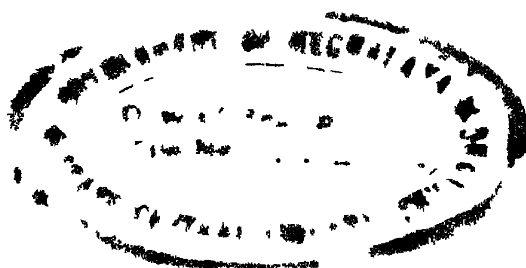
Da kane ka Jingiatrei Lang, hadien ba la siew ka bainong kaba biang ia ki nongtreı nongktah, lah ban ioh myntoi ar bad lai shah ia kaba ioh haba treı tang na ka bynta shimet shimet.

Ia ki jait kam bad jait jingtrei baroh lah ban pyndei ha kajuh ka rukom. Ym lah ban trei ia ki kam kiba khraw, bad ym lah ban khmihlynti shibun ka jingmyntoi khlem ka jingiatreilang. Ka ri jong ngi ka donkam eh ban ioh shibun ka jinghikai shaphang ka jingiatrei lang. Ngi donkam shibun ki briew ban ialam ia ka ri ha kane ka liang, ban pynim thymmai ia la ka ri.

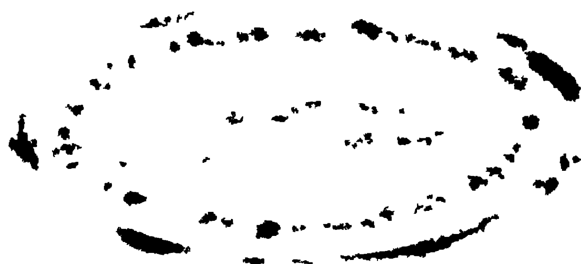
Ka Jingkylli:

1. Kiei ki jingmyntoi ba lah ban ioh ha ka jingiatreilang? Iathuh lyngkot.

KABA KUT

CHECKED

State ... Library

Khasi Jaintia Presbyterian Press, Shillong
10,000 copies, 2001